

Kaitsepolitseiamet

Aastaraamat 2023 - 2024

Sisukord

PEADIREKTORI EESSÕNA	3
-----------------------------	----------

PÕHISEADUSLIKU KORRA KAITSE	6
Eesti-Vene piiri ületamise „elamused“	9
Hübriidoperatsioonid kui hirmutamistaktika	13
Tüngakõned lääneriikide valitsuste liikmetele	14
Metropoliit Jevgeni lahkumine Eestist	16

VASTULUURE	18
-------------------	-----------

RIIGISALADUSE KAITSE	24
Riskikäitumisega kaasnevad probleemid	25

KÜBERJULGEOLEK	26
Tarneahela ründed	28
Lojaalsusdilemma	32

TERRORISMI TÕKESTAMINE	36
Terrorism ja äärmuslus Eestis	38
Lapsed äärmusluse püüis	43
Tulirelvade ja/või lõhkeaine ebaseaduslik käitlemine	46

MAJANDUSJULGEOLEK	50
--------------------------	-----------

SÕJAKURITEOD	56
Eesti vabatahtliku mälupilt	58
AJALOOST: 75 aastat sõjajärgsetest massiküüditamistest Eestis, Lätis, Leedu ja Moldovas	60

Hea lugeja

Vabariigi Valitsuse 1920. aasta 12. aprilli korraldus kaitsepolitsei loomise kohta ütles: „Kaitsepolitsei otsekoheseks ülesandeks on nende kuritegude vastu võitlemine, mis on sihitud maksva demokraatliku vabariigi ja seltskondliku korra kukutamiseks.“ Meie ülesanded on nüüdki samad, mis pandi meile asutamisel – kaitseme vabadusi, inimeste õigust teha ise oma valikuid ning elada rahus.

Eesti Vabariigi põhiseaduse järgi on igaühel õigus jääda truuks oma arvamustele ja veendumustele. Kedagi ei tohi sundida neid muutma. Kedagi ei saa veendumuste pärast võtta õiguslikule vastutusele. Samas paragrahvis on aga ka kirjas, et veendumustega ei saa vabandada õiguserikkumist. Nii on sõnastatud tasakaalupunkt õiguste ja vabaduste ning kohustuste vahel. Vaba mõtte, arvamus ja hinnang, mida me julgeolekuasutusena kaitseme, ei anna kellelegi samas vaba voli ühiskonnas kokkulepitut rikkuda. Kaitsepolitsei jaoks on olemas selge eraldusjoon ühelt poolt veendumuste, mõtete ja ideede vabaduse ning teiselt poolt kellegi soovide vahel neid veendumusi, mõtteid ja ideid riigi ja põhiseadusliku korra vastu pöörata, vabadust kuritarvitada.

Kaitsepolitsei asutamisaegadest peale on samaks jäänud ka Eesti Vabariigi põhiseadusliku korra peamine ohustaja – Venemaa oma imperialistliku

ambitsiooniga. Enne kui Venemaa 21. sajandil oma naaberriike juba otse sõjaliselt ründama asus, on ta püüdnud eelnevalt neid kõigiti nõrgestada: moodusteks nii õõnestamine, vaenupropaganda, vaenulike agentide riiki toimetamine, rahva enesekindluse murendamine. Ühe tüüpilise ja paljukasutatud kunstliku ettekäändena teiste riikide, muu hulgas Eesti siseasjadesse sekkumiseks, on Venemaa püüdnud ikka ja jälle välja tulla jutuga ajaloolistest eriõigustest ja vajadusest kaitsta siinseid venelasi justkui aset leidva tagakiusamise eest. Aastaid on Venemaa püüdnud ära kasutada ka Eestis elavaid vene päritolu inimesi olukorra pingestamiseks või pingete ülalhoidmiseks, kuid aeg näitab, et see õnnestub Venemaal üha vähem ja vähem. Viimane Eesti lõimumisuuring annab teavet, et areng on üldiselt hea. Olgugi et integratsioon on aeglane protsess, kasvab lõimunute osakaal. Paljudel teisest rahvusest või teise emakeelega püsielanikel on eestlastega sarnased väärtused – nad on meie kaasmaalased kõige paremas tähenduses.

Teisalt näeme, et Eesti suhtes negatiivselt meeles tatud inimesed on nii mõnigi kord jäänud avalikus diskussioonis valjult kõlama, ja nii võib kujuneda mõnikord hääleka vähemuse ülevõimenduse põhjal ekslik mulje, justkui oleks neid rohkem kui tegelikult. See omakorda võib töötada lõimumisele vastu.

Samas toob lõimumisuuring Eestiga suhestumisel tugeva ja tähelepanu vääriva tegurina esile

majandusliku toimetuleku. Pöörame aastaraamatus tähelepanu ka äärealadele, kus Tallinna või Tartuga võrreldes on sissetulekud madalamad ja teenused raskemini kättesaadavad. Rahulolematute või majandusraskustes inimeste hulgas on kergem sütitada konflikti ning usaldamatust Eesti riigi vastu. Sellest võrsuvate julgeolekuohtude ennetamiseks on meil vaja ühiskonnana ühiselt pingutada.

Mittesõjaliste julgeolekuohtude ennetamise ja tõkestamisega takistab Kaitsepolitsei amet mis tahes riigi eriteenistuste Eesti-vastast mõjutustegevust. Me ei tee kompromisse, eriti olukorras, kus Ukrainas käib otsene sõda. Venemaa Ukraina-vastase sõja aegu tuleb selgemalt esile Eesti julgeolekuhuvide vastu töötanud inimeste tegevuse ohtlikkus. Kaitsepolitsei amet on teinud kaalutletud ettepanekuid neid maalt välja saata ja kehtestada neile Eestisse või Schengeni viisaruumi sisenemise keeld. Koostöös väliste ja riigisiseste partneritega parandame Eesti võimet seista vastu riigivastasele tegevusele, olgu nendeks vaenulik mõjutustegevus sotsiaalmeedias või ühiskonna pingestamise ja lõhestamise katsed.

Need katsed on osa hübriidohtudest ehk lahtiseletatuna mittesõjalised rünnakud ühiskonna baasväärtuste ja -hoiakute vastu. Rünnakute eesmärk on külvata ebakindlust, rahulolematust ja hirmu. Selleks võib olla küberrünnak elutähtsa teenuse osutajate vastu, Ukraina abistajate takistamine, koolilaste

turvatunde häirimine, Eesti valitsuse liikmete tagaotsitavaks kuulutamise. Viimaste kuude põhjal saan kinnitada, et Venemaa eriteenistuste huvi nii Eestis kui ka meie naabrite juures segadust tekitada on kasvanud. Detsembris 2023 mindi nende mahitusel suisa Eesti siseministri ning suure meediaportaali venekeelse üksuse peatoimetaja vara lõhkuma.

Vastase põhjustatud mõningaste ebamugavustega saame hakkama, langemata seejuures paanikasse või laskmata hirmul endast võitu saada. Eesti riigi institutsioonid on selleks piisavalt tugevad. Põhiseaduslik kord püsib meie kõigi koostöös tugevana.

Avalikkuse teavitamine võimalikest ohtudest Eesti põhiseaduslikule korrale on jätkuvalt üks tõhusamaid ennetusvahendeid, mille üks väljund on siin-negi aastaraamat. Vastuluureasutusena teeme piisavalt nähtavaks varjatud võitluse Venemaa või teiste riikide eriteenistustega, kui tabame nende huvides töötanud inimesi ning anname nad koostöös prokuratuuriga kohtu alla. Vastutusele võtmine heidutab teisi võimalikke värvatavaid. Meie eesmärk on ühene – Eesti on ja peab edaspidigi olema võimalikult raske operatsioonipiirkond nii Venemaa kui ka teiste vaenulike riikide eriteenistustele.

Kõigi muude probleemide kõrval püsib ka vajadus ennetada ja tõkestada rahvusvahelist terrorismi. Meie terrorismiohu madal tase on suhteline, kuid

terrorirünnakut peame senini vähetõenäoliseks. Samas on Eestis radikaalse islamismi levik üha ulatuslikum riskiriikidest pärit sisserände suurenemise tõttu. Mis tahes äärmuslusest kantud vägivaldne ideoloogia peibutab sageli just vaimse tervise ja perekondlike probleemidega noori. Selle tagajärjeks on aga kadunud inimesed.

Üha ulatuslikuma virtuaalmaailma tingimustes peame ka mõistma, et küberjulgeolek algab igaühest endast ning ühiskonnana riskide teadlikust maandamisest. Nii äri- kui ka kübermaailmas on oluline juhtnõr – tunne oma koostööpartnerit ja temagi partnerit. See on hädavajalik, et Eesti innovatsioon ei jõuaks vaenlase tagalasse ja seda ei saaks pöörata meie endi vastu.

Küberohtude kõrval töid 2023. aasta juhtumid Balticconnector'i gaasijuhtme ning Eesti-Soome ja Eesti-Rootsi vaheliste sidekaablitega avalikkuse tähelepanu alla meie elutähtsate teenuste toimepidevuse ning seda ohustavad asjaolud. Koostöös suudame riske maandada, ent paraku mitte kõike ära hoida.

Lähiaastad on ilmselt keerulised ja ebastabiilsed. See aeg on aga vaja ära kasutada, et kärpida jõuliselt Venemaa hoobasid, et ta oma eesmärkidega meie, NATO ja Euroopa Liidu vastu kunagi sihile ei jõuaks. Kuuludes juba 20 aastat rahu ja julgeolekut tagavatesse suurtesse rahvusvahelistesse ühen-

dustesse, oleme nii riigina kui ka Kaitsepolitsei amet julgeolekuteenistusena saanud jagada oma partneritele kogemusi. Neil päevil on see osutunud isegi vajalikumaks kui toona, kui alles pingutasime, et tagada enda täieõiguslik koht nendes ühendustes.

Peame koos tegema mis vaja, et kunagi enam ei jõuaks meieni see kurjus, mida meenutame, kui heidame pilgu ajaloos 75 aasta tagustele sündmustele – sõjajärgsetele massiküüditamistele Eestis, Lätis, Leedus ja Moldovas. Aastaraamat toob tänavu lugejateni Moldova riigiarhiivist huvitava dokumendileiu, mis näitab, kuidas Eestis toime pandud küüditamiseks välja töötatud dokumendimalle, töövõtteid ning osalt samu küüditamist juhtinud isikuid kasutati ka Moldovas.

Margo Palloson

Kaitsepolitsei ameti peadirektor
12. aprillil 2024

PÕHISEADUSLIKU KORRA KAITSE

Eesti Vabariigi iseseisvuse ja sõltumatuse või territoriaalse terviklikkuse vastu tegutsejate tuvastamine, nende tegevuse ennetamine ja tõkestamine on Kaitsepolitsei ameti ülesanne. Oleme olukorras, kus juba mitmendat aastat käib Euroopas sõda, ka mujal maailmas on pinged üha tugevamad, majandusurutis mõjutab inimeste igapäevaelu ja paneb mõtlema sellega toimetulekule. Samas polariseerivad mitmesugused fanatismist haaratud huvirühmad ühiskondi, kõigutavad stabiilsust ja tekitavad hirmu senise harjumuspärase elukorralduse kadumise ees. Julgeolekuasutuste töö kõrval riigi põhiseadusliku korra kaitset vajab ühiskond igapäevast jõukohast panust, et ärevus ja sõjahirm ei mõjutaks meie hoiakuid. Kui sellises olukorras üksikuid ei toetata ja allutakse kellegi katsetele nii seestpoolt kui ka väljastpoolt hirmu külvata, võib see muuta nii üksikuid inimesi kui ka terveid inimhulki kergeks saagiks neile, kes neid argimu-

resid ja raskusi tahavad enda huvides ära kasutada. Nii võib hajuda tähelepanu ja inimesed võivad muuttuda vahendiks vaenulikele huvirühmadele.

Venemaa Ukraina-vastase täiemahulise sõja aegu on põhjust kirjeldada tänava mõningaid ohte ja asjaolusid, mida Venemaa on püüdnud ja võib edaspidigi püüda ära kasutada Venemaaga piirnevatel

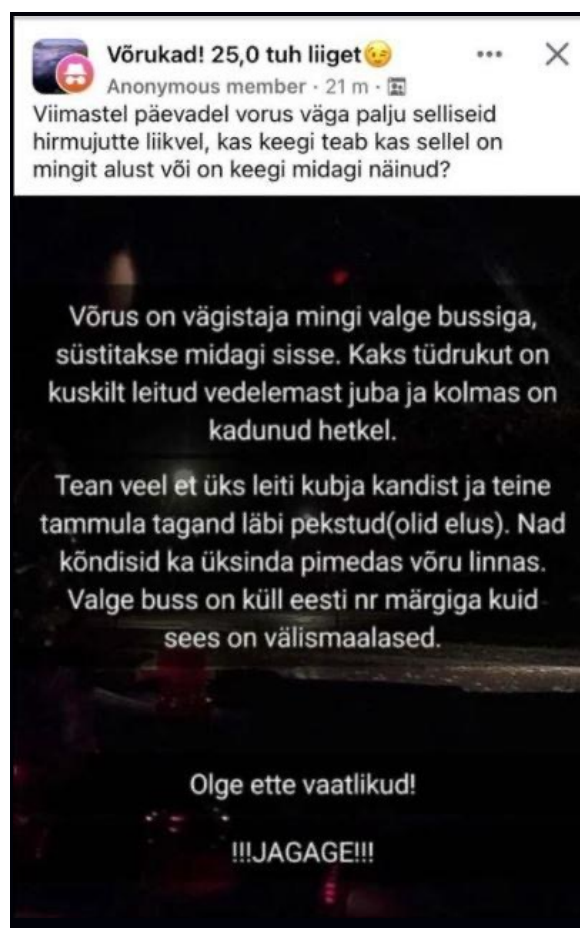
Kui riik nõudis mullu Kagu-Eestis niigi kehval järjel olevalt Rõuge vallalt tagasi osa spordirajatise tarvis antud eurotoetusest, sütitas see kohalikes elanikes tugevat protestimeelsust.
Foto: Mana Kaasik, SA Tartu 2024

aladel – nii Kagu-Eestis kui ka Kirde-Eestis, Setomaast ja Võrumaast Narvani välja. Nendele Venemaa püüdlustele on loonud soodsa pinnase ka piirialadel elamise iseärasused. 2023. aastal avaldatud Tartu Ülikooli uuring¹ Kagu-Eesti piiriala elu ja olukorra, siseturvalisuse, piirijulgeoleku ja kogukonna kohta toob välja, et ääreala elanike sissetulek on 27 protsenti alla Eesti keskmise. Tööelistest inimestest on tööga hõivatud vaid kolmandik. Suur osa tunneb, et võtmeteenuste – haridus, arstiabi, ühistransport ja kaubandus – pakkumine on ebarahuldav. See on üks neist aspektidest, millest välja kasvanud meelepaha ja pettumus võib muuta inimesed kergemini manipuleeritavaks, pärinegu algatus siis välisriigist või kelleltki teiselt, kes tegutseb enda või mõne majandusliku, ideoloogilise, usulise või muu rühma huvides.

2023. aastal pälvis avalikkuse tähelepanu Võrumaa inimeste teatud hääleka osa terav vastandumine NATO liitlaste kohalolekule ja selle suurendamisele. Häälekas vähemus kogus olulist tähelepanu, sealhulgas sotsiaalmeedias, kuigi ei esinda kaugeltki enamiku kohalike inimeste arusaamu ega hinnanguid. Muu hulgas hakkasid inimeste seas, seda eriti sotsiaalmeedias, levima ka kuuludused ja hirmujutud sellest, kuidas liitlaste sõdurid Võrumaal tüdrukuid vägistavad, kuid politsei nende juhtumite lahendamiseks midagi ette ei võta. See oli aga tahtlik valeinfo jagamine. Vale jagajaks olid valdavalt n-ö sarivandennõuteoretikud, kes ka teistel teemadel, nagu näiteks koroonaviirus, on sotsiaalmeedias üles astunud.

Pärast Võrumaal teatud hääleka rühma vastandumist NATO liitlastele ja nende kohaloleks vajalike ümberkorralduste tegemisele liikusid sotsiaalmeedias ka mitmed hirmutavad sõnumid, muu hulgas levitasid vandenõuteoretikud kuulujutte vägistamistest, mis aga oli selge valeinfo. Allikas: Facebook

¹ Eiki Berg jt. Kagu-Eesti piiriala sotsiaal-majandusliku olukorra, siseturvalisuse, piirijulgeoleku ja kogukonna uuring. Aruanne 2023, märts. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus.

Muutunud maailmaga vastamisi

Julgeolekuolukord maailmas on viimastel aastatel oluliselt muutunud ning paratamatult vaid traditsioonilised ja rahuaja meetodid erinevate ohtudega võitlemisel enam ei toimi.

Sõda Ukrainas on sundinud ka Eesti riiki tavapärasest järsemalt käituma Venemaa mõjutustegevuse ilmingutega. „Eesti ühiskonna lõimumismonitooring 2023“² annab kinnitust, et Kremli järjepidevast propagandast mõjutatud inimeste osakaal ja roll Eesti ühiskonnas on väike ja pigem kahaneb. Venemaa sõda Ukrainas on pannud inimesed tegema seesmisi valikuid, selle tulemusena on kasvanud Eestis hüppeliselt nende inimeste hulk, kes soovib loobuda Venemaa kodakondsusest.

Venemaa püüab naaberriikides elavaid oma meelevaldas olevaid inimesi kasutada ära geopoliitilistel eesmärkidel ja naaberriikide poliitika mõjutamiseks. Nad on eelkõige vahendid välispoliitikas ja mõjutustegevuses, mille eesmärk on anda Venemaale ettekääne sekkuda teiste riikide siseasjadesse, just nii nagu seda tehti Ukrainas.

Üks Venemaa poliitika prioriteet või suund on moonutada ajaloolisi narratiive, muu hulgas ka kinnistada nn vabastaja kujundit. Nõukogude armee rollist Teises maailmasõjas püütakse tuletada ja üle kanda tänapäevasesse konteksti teatud eriõigusi, mida nüüd üritatakse n-ö sisse kasseerida.

Narva linnavolikogu mõjukas tegelane Aleksei Mägi tegi tankimonumendi asupaigast 2022. aasta augustis emotsionaalseid videopostitusi ning nimetas alatuks valitsuse otsust teisaldada tank Eesti Sõjamuuseumi. Mägi avaldas ka lootust, et tank naaseb Narva, kus teda võetakse vastu lilledega.
Allikas: Aleksei Mägi, Youtube

Nõukogude okupatsiooni eitamisega koosmõjus tekkinud intsidentidele ning lahkhelidele tuginedes ehitab Kreml üles riike diskrediteerivaid infooperatsioone. Nii püüab Venemaa esitada meediaruumis näiteid venelaste süsteemse diskrimineerimise ja natsismi ilmingute kohta. Samuti rõhutatakse, justkui leviks Euroopas revanšistlikud meeleolud ja et Euroopa, kelle eliit on vaimselt kängu jäänud, perverteerunud, natsifitseerunud ja moraalselt laostunud, püüab hävitada Venemaad, kus ainsana olevat säilinud traditsioonilised väärtused ja normaalne ühiskond.

Eesti vastu on Venemaa üritanud kasutada samu süüdistusi – natsismi rehabiliteerimine, Teise maailmasõja tulemuste revanšistlik ülevaatamine. Nii ametlikes avaldustes kui ka meediaruumis on Venemaa püüdnud neid kasutada viimastel aastatel selle kohta, kui Ida-Virumaal demonteeriti või vahetati välja neutraalsemate hauatähiste vastu ligi 20 Punaarmeele pühendatud mälestusmärki või monumenti, sh teisaldati Eesti Sõjamuuseumisse Narva lähistel seisnud tankimonument. Ühtlasi said Narvas mitmed tänavad, mis olid seni kandnud Eesti Vabariigi vastu tegutsenud inimeste nimesid, endale uue nime. See teema oli olnud päevakorras palju aastaid. Ümberkorraldused tekitasid osa kohalike elanike hulgas mõningast protestimeelsust, kuid ajapikku on olukorraga üldiselt lepitud.

Alates koroonaeepideemia ajast ning hiljem Ukraina-vastase täiemahulise sõja algusest on Eesti riigivõimud piiranud mitmete Venemaa jaoks sümbolsete, Eestis okupatsiooni algust märkivate tähtpäevade avalikku ja massilist tähistamist. Seetõttu otsisid Venemaa võimuesindajad mõjutustegevuseks uusi lahendusi. Avalikus ruumis üheks nähtavamaks aktsiooniks võib pidada 2023. aasta mais sõjaajaloolise propagandistliku kontserdi korraldamist Narva jõe Ivangorodi-poolisel kaldal. Üritus oli suunatud Narva elanikele, hinnanguliselt jälgis kontserti Eesti poolel paar tuhat inimest. See ei tähenda, et kõik need inimesed jagaksid Venemaa praegusi seisukohti ja väärtusi – osa jälgis üle jõe toimuvat lihtsast uudishimust, osa narvalasi meenutas aga ajaloos kujunenud 9. mai rutiinse traditsiooni kohaselt oma sugulasi, kes olid hukkunud Teise maailmasõja sündmustes. Venemaa poolel korraldatud kontsert-miiting püüdis aga sõjaohvrite mälestamisele lisada sobimatul ja küünilisel moel poliitilis-agressiivse tähenduskihi ja mängida narvalaste tunnetega. Hukkunute mälestamise taul tal püüti taas vaenu õhutada.

Viimaste aegade kogemus näitab, et kuigi Narvas võib olla vähene hulk neid, kellel on siiani raske mõista, et Narva on linn, kust algab Euroopa Liit, on narvalaste tegelikud mured seotud mitte tankimonumendi ja tänavanimedega, vaid eelkõige sellega, mis mõjutab nende igapäeva elu – toasooja hind, tööturu olukord, üldine majanduslik hakkamasaamine jms.

Eesti-Vene piiri ületamise „elamusd“

Venemaad külastavad Eesti inimesed puutuvad piiril kokku Venemaa Föderaalse Julgeolekuteenistusega (FSB), kes 2022. aasta veebruarist on käsitlenud potentsiaalsete vaenlastena Ukraina kodanikke, kes püüavad Venemaale või Venemaa okupeeritud Ukraina aladele või sealt Euroopa Liitu või Ukrainasse reisida. Lisaks Venemaa territooriumil toimunud ukrainlaste kimbutamisele intensiivistus Ukraina kodanike tagakiusamine ka Venemaa Eestiga piirnevates Kunitšina Gora ja Šumilkino maanteepiiripunktides.

Ukrainlastest piiriületajad on kirjeldanud, kuidas neid ootasid ees vintsutused – profileerivad vestlused, mis käitlesid neid ja nende sidemeid, ankeetide täitmine, sidevahendite läbivaatamine ja andmete hõivamine, esines ka peksmist, et saada soovitud vastuseid.

Läbivaatuseks sunniti inimesi võtma end pesuväele ja seejärel neid fotografeeriti. Piiri ületanute kinnitusele on FSB teinud ka videosalvestisi, kus on võetud ütlusi, mida hiljem võib kasutada piiriületajate kompromiteerimiseks. Piiri ületanud ukrainlasi on väljamõeldud rikkumiste ettekäändel lühiajaliselt arestimajja paigutatud, on küsitud ka nõusolekut valedetektor testi tegemiseks ning neid teste on ka tehtud. See on omakorda venitanud ka teiste inimeste piiriületusi.

2023. aasta viimastel kuudel hakkas FSB üha tugevalt kimbutama ka Eesti ja teiste Euroopa Liidu riikide inimesi Kagu-Eestiga piirnevates piiripunktides, on teateid ka vägivalda kasutamisest. Eesti inimeste suhtes füüsilise vägivalda kasutamise kohta infot pole laekunud, küll aga on Venemaad külastanud eestimaalased kirjeldanud, et ka neile on osaks saanud muid võtteid, mida on kirjeldanud piiri ületamisel ukrainlased.

² Aivar Voog jt. Eesti ühiskonna lõimumismonitooring 2023. Kantar Emor, Kultuuriministeerium.

Eriteenistuste osalust ei varjata

2023. aastal kahtlustas Poola, et Venemaa orkestree-rib Valgevene kaudu uut rändesurve hübriidoperatsiooni. Poolale on rändesurve liigagi tuttav mure, sest vaid kolme aasta eest koondas Valgevene tuhandeid ebaseaduslikke sisserändajaid Poola piirile. Venemaa korraldas eelmisel aastal aga rändesurve Eestile lähemal, Soomes. Ilma Venemaa osalust varjamata ja mainekahju kartmata saadeti Eesti ja Soome piirile migrantid. Sageli õpetasid, suunasid ja saatsid migrantide gruppe Venemaa piirivalvurid.

Ränderünde eesmärk on kurnata ja koormata piirivalvet ja teisi riigiasutusi, aga ka tekitada ühiskonnas ärevust, kannustada äärmuslikke liikumisi uudistele reageerima, et seeläbi ühiskonda lõhestada. Ränderünde

üks olulisem osa on infooperatsioon meediaväljaannete kaudu. Selle tarvis suunatakse materjali tootma nii blogijad kui ka Venemaa enda piirivalvurid.

Mullu detsembris jõudsid Narva piiripunkti kümned sisserändajad, kel puudusid Schengeni alale sisenemiseks vajalikud dokumendid. Politsei- ja Piirivalveameti valvekaameratest oli selgelt näha, kuidas Narva jõe silla ühelt küljelt saadeti hane-rivis teele kümnekond migranti. Silla teisel küljel seadsid end aga kaamera ja seda toetava statiiviga sisse Venemaa piirivalvurid, et materjali filmida. Mõne nädala pärast oli piirivalvurite filmitud materjal Venemaa meediakanalites. Varasemast erinevalt piirivalvurid oma tegevust enam ei varja ja nad tegutsevad ülesvõtteid tehes avalikult vormirõivastes.

Eesti piirivalvekaamera kaadritel on näha, kuidas vormirõivastuses Vene piirivalvurid valmistuvad filmima Venemaa poolelt üle Narva jõe Eesti suunas teele saadetavat rühma, milles kümnekond migranti. Videomaterjali näidati hiljem Venemaa meediakanalites. Fotod: Politsei- ja Piirivalveamet

Rahvusvahelise sanktsiooni rikkumise koosseis asub karistusseadustikus rühvastaste süütegude jaos. Kaitsepolitsei uuritud rahvusvaheliste sanktsioonide rikkumise kriminaalasi Venemaa meedia-korporatsiooni Rossija Segodnja allüksuse Sputnik Eesti juhtide vastu on jõudnud prokuratuuris süüdistuse esitamiseni. 2024. aasta veebruaris pidas Kaitsepolitsei amet kinni veel ühe inimese, kes kahtlustuse kohaselt jätkas varjatult töötamist Rossija Segodnja koosseisu kuuluvate veebiportaalide Sputnik ja Baltnews heaks. Sanktsioonialusele isikule on keelatud kättesaadavaks teha majanduslikku ressursi, näiteks tema heaks töötada. Kohus võttis kin-nipeetu vahi alla. Rossija Segodnja juhi suhtes kehtestas Euroopa Liit sanktsioonid, et piirata Venemaa sõja toetamist. Sanktsioonide rikkumiste uurimine on ühtlasi osa Kaitsepolitsei tööst, millega ennetada ja tõkestada Venemaa mõjutustegevusest tulenevaid julgeolekuohte.

Olukorras, kus Venemaa riiklike telekanalite levik Euroopas on piiratud ja Vene võimude kontrollitud info-kanalid oma usaldusväärsuse kaotanud, on Venemaa eriteenistused suunanud suure osa mõjutustegevusest sotsiaalmeediakanalitesse. Selleks on hakatud kasutama varem üles ehitatud jälgijaskonnaga kanaleid. Näiteks Soome vastu suunatud ränderünde aegu võis Soomes elavate venekeelsete inimeste sotsiaalmeediagruppides näha üleskutseid kaasa lüüa videoproduksioonis, kus inimestele pakuti võimalust kurta Soome-Vene piiri sulgemisest põhjustatud probleemide üle. Üleskutsest nädal hiljem valmis video, mis paisati Youtube'i eetrisse. Levikanaliks kasutati mitme miljoni jälgijaga Vene reisiblogija kanalit. Et see senise loomingu kõrval liiga kummaline välja ei näeks, väideti see olevat uut sorti päevakajaline käsitlus. Valmistud varem üles ehitatud suhtlusgrupe ja -kanaleid pöörata propaganda levitamise tööriistadeks esineb ka teistes tuntud sotsiaalmeedia keskkondades.

Kuigi Eestis keelatud Vene telekanaleid ei ole enam võimalik leida Eesti teenusepakujate kanalivalikust, on Kaitsepolitsei ametile siiski teada mitmeid inimesi, kes teadlikult pakuvad erinevate tehniliste lahendustega jätkuvalt ligipääsu neile kanalitele. Kaitsepolitsei ei soovita midagi sellist siiski ette võtta, sest seda saab käsitleda sanktsioonide rikkumisena ja omalgatuslik telelevi pakkumine võib lõppeda kriminaalmenetlusega.

Kuvatõmmis veebilehelt, mis pakub ligipääsu Eestis keelatud Venemaa kanalitele.

Piiratud ligipääs Moskva sõnumit levitavale meediale

- Meediavaldkonna regulaator Eestis on Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet (TTJA).
- TTJA ülesanne on ennetada meedia- ja digiteenuste vihkamisele, vägivalle ja diskrimineerimisele kihutamist, sõja õhutamist ning sõjakuritegude õigustamist, mis võivad ohustada Eesti julgeolekut.
- Meeles tuleb pidada, et ükski piiramise otsus ei saa sündida kergekäeliselt. Iga infokanali piiramiseks peab esiti olema seaduslik alus ja teiseks, ammen-dunud peavad olema vähem piiravad meetmed ebaseadusliku sisu eemaldamiseks.
- TTJA on keelustanud kanalid, kus õhutati sõda jätkama ja õigustati sõjakuritegusid.

- Kokku on rahvusvaheliste sanktsioonide tõttu sideettevõtjad Eestis 2023. aasta lõpu seisuga piiranud ligipääsu 53 telekanalile ja 307 veebilehele. Lisaks on ka sotsiaalmeediaplatvormid piiranud kasutajate ligipääsu sanktsioneeritud meediateenustele.
- 2023. aasta veebruaris jõustus ka Euroopa Liidu digiteenuste määrus, mis kohustab suuri digiplatvorme, nagu näiteks Facebook, Tiktok ja X, tegema koostööd liikmesriikide ametiasutustega, täitma nende edastatud eemaldamiskorraldusi, käsitlema usaldusväärsete teavitajate (nt faktikontrollijad) teateid eelisjärjekorras ning võtma ise tarvitusele meetmed, mis takistavad ebaseadusliku sisu levikut.

Helen Rohtla

Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ameti infoühiskonna talituse juhataja

Hübriidoperatsioonid kui hirmutamistaktika

Eeldatavasti jätkub ka järgnevatel aastatel Venemaa püüd õhutada naaberriikides ühiskondlikke pingeid, kasutades selleks mis tahes meetmeid, mis jääksid allapoole NATO kollektiivkaitse reageerimisvajaduse lävendit. Läänud aasta puhul saab väita, et sellised operatsioonid Eesti ühiskonna vastu on seni liiva jooksnud ning soovitud tulemust pole saavutatud.

Alates 2023. aasta lõpust kuni 2024. aasta veebruari keskpaigani pidas Kaitsepolitsei amet kinni kümnekond inimest, kes Venemaa eriteenistuste ülesandel pidid sooritama mitmesuguseid kuritegusid. Kahtlustatavad tegutsesid Venemaa luure- või julgeolekuteenistuse ülesandel kooskõlastatult ning täitsid mitmesuguseid rolle. Nad kogusid teavet teatud rünnakute ettevalmistamiseks ja osa kavandatust panid ka toime. Muu hulgas on Kaitsepolitsei ametil põhjust kahtlustada, et Venemaa eriteenistus andis ülesande lõhkuda Eesti siseministri Lauri Läänemetsa ja uudisteportaali Delfi venekeelse toimetuse juhi Andrei Šumakovi auto, kahjustada Teise maailmasõja lahingute mälestuseks püstitatud Sinimägede memoriaali ja Viljandimaal asuvat bareljeefi. Mälestusmärkide kahjustajaid otsiti mitte otse, vaid näiteks sotsiaalmeedia vahendusel. Värvatud püüdsid tavapärase kuritegevuse sildi taha peitudes Eesti ühiskonnas tekitada segadust ja hirmutunnet, kõneainet, mis aga kuigivõrd ei õnnestunud. Inimeste elu ja tervis otseselt ohus ei olnud, ent selline tegevus ilmestab vägivaldsemat ja robustsemat tegutsemistaktikat, kui varem on olnud tavaks.

Sügisel 2023 sai sadu koole Eestis ja teistes Balti riikides e-kirja teel rämpsposti, milles väideti, et koolihoonesse olevat paigaldatud lõhkekeha. Sarnaseid

pommihvardusi said riigis ka mitmed teised asutused, mille tööd loodeti häirida.

Sellistel ähvardustel on mitu eesmärki. Esiteks üritatakse Päästeametit ja korrakaitseorganisatsioone panna reageerima ulatuslikele valeväljakutsetele. Teiseks loodetakse inimestes tekitada psühholoogilist ja emotsionaalset pinget, rünnates kõige õrnemat – laste turvalisust.

Sarnaseid rämpspostilaviiniga pommihvardusi on saanud ka teised riigid Euroopas. Kaitsepolitsei ameti hinnangul on selliste väljastpoolt initsieeritud meilikampaaniatega aga kaasa läinud ka mitmed isehakanud ja vahel ka koolilapsed, kes on lootnud endale vaba koolipäeva võita.

Kuigi ähvardused olid tõsised, jäi Eesti ühiskond tasakaalukaks. Häirekeskus, Päästeamet ning Politsei- ja Piirivalveamet tegutsesid professionaalselt ja selgitasid muretsevatele inimestele kannatlikult rämpspostituste tegelikku olemust.

Lisaks paanika tekitamisele on selliste ründajate eesmärk võita meediatähelepanu, mida kurjategijad käsitlevad kui ülimalt tunnustust tehtule ning võimalust leida kaasajooksikuid. Kui esialgu pälvisid ähvarduskirjad ka ajakirjanduse tähelepanu, siis üsna pea tüdines sellest teemast ka meedia.

Selliste infooperatsioonide puhul on kõige õigem helistada mure korral Häirekeskusele ning juhinduda riigiametite suunistest. Ärevust tekitav info võib ühismeedias muunduda eksitavaks. Sügiseste juhtumite ajal levitasid Eesti inimesed omal initsiatiivil sotsiaalvõrgustikes just Politsei- ja Piirivalveameti ning Päästeameti sõnumeid, et tegelikku ohtu ei ole, ning seeläbi aitasid tõkestada valeinfo levikut.

Vene trollijate tungakone loodetud tulemust ei toonud. Eesti peaminister Kaja Kallas esitas koneluses seisukohti, mida ta on valljendanud ka avalikkuses. Trollijad vaitsid seepeale, et Kallase kehakeel naitab, et ta ei raagi tott.

Tungakoned laaneriikide valitsuste liikmetele

2023. aasta hilissuvel voeti ridamisi uhendust mitmete laaneriikide valitsusjuhtide, ministrite voi teiste tuntud inimestega. Vaideti, et videosilla vahendusel soovivat nendega kohtuda Aafrika Liidu Komisjoni esimees Moussa Faki. Kuna sealne asjaajamine erineb moneti tavaparasest standardist, naiteks kasutatakse erameilikontosid ja sonumirakendusi, pole lihtne tajuda kahtlust aratavat anomaaliat. Mitme riigi esindajatega arutati valispoliitilist olukorda maailmas, olukorda Nigeris ja Saheli piirkonnas ning samuti toidujulgeolekuga seotud teemasid. Samuti raagiti julgeolekust Euroopas, sealhulgas sojast Ukrainas. Videosilla vahendusel kohtunud mees raakis inglise keeles ja viitas mitme osapoole uhistele kohtumistele, kus oli rohkel arvul osalejaid.

Eesti peaministri Kaja Kallasega toimunud videokohtumisel torkas silma, et teine pool esitas ridamisi Venemaa tuntud narratiive, mida peaminister pidi umber lukkama. Samas ei tundunud see ka ulemaara kummaline, kuna Venemaa on suutnud Aafrikas oma sonumit paris jarjekindlalt levitada.

Tegelikkuses olid aga aktsiooni taga Venemaa tuntud trollijad – Vladimir Kuznetsov ja Aleksei Stoljarov, keda rohkem teatakse nime all Vovan ja Lexus. Vovan ja Lexus on teinud aastate jooksul hulgaliselt erisuguseid tungakonesid maailma erinevatele kuulsustele ja tipppositsioonidel olevatele poliitikutele. Materjali peamine auditoorium on Venemaa meediatarbijad, ent onnestumise korral kasutatakse seda ka laane auditooriumide jaoks, et poliitikuid meelelahutuslikus vormis diskrediteerida, sest kellegi naeruvaaristamine on propagandas uks tugevama mojuga votteid.

Libakõnede eesmärk oli poliitikut löksu püüda, et nad lobiseks välja midagi, mida nad avalikult ei teeks. Eesti puhul ei saanud nad loodetud materjali ja Eesti peaminister esitas oma tavapäraseid seisukohti. Seejärel pandi saates rõhk sõnumile, et peaministri kehakeel näitab, et ta ei räägi tõtt.

Vovan (Vladimir Kuznetsov) ja Lexus (Aleksel Stoljarov) avaldasid salvestuse ka vestlusest Soome välisministri Elina Valtoneniga. Temalegi helistati Aafrika poliitiku nimel. Vovan ja Lexus teatasid ka, et Aafrika mandri esindaja nimel olid nad vestelnud Rootsi kaitseministri Pål Jonsoni ja välisministri Tobias Billströmiga. Eesti Riigikantselei töötajate reageerimisest ja teiste Euroopa poliitikute hoiatamisest oli kasu, vähemalt ühel korral jõuti samalaadne löksupüüdmine ennetada.

Sellised näevad tegelikult välja liba-aafriklaste varjus tegutsenud Venemaa tuntud trollijad Vladimir Kuznetsov ja Aleksel Stoljarov, keda rohkem teatakse nime all Vovan ja Lexus. Foto: Shutterstock

Soovitused ametnikele ja poliitikele:

Kontrollige erinevatest allikatest, kas tegu on tõepoolest nendega, kellena esinetakse.

Väiksemagi kahtluse korral e-kirja autentsuses, laske IT-spetsialistil üle kontrollida, kas kiri on tõesti tulnud samalt saatjalt, mis e-posti aadressireal kirjas (aitab ka meilipäise räsi uurimine).

Proovige e-postis toodud otselinkide asemel leida internetist sama lehekülge. Lingid võivad sisaldada ümbersuunamist järele tehtud leheküljele, mis kuvab näiliselt sama, ent tegelikkuses võltsitud lehekülge. Tihti on aadressiribal ka raskesti märgatav tähemuudatus või on sõnad vales järjekorras.

Metropoliit Jevgeni

- Valeri Rešetnikov (sündinud 09.10.1957, kirikliku nimega Jevgeni) käis Eestis viisa alusel regulaarselt alates 2016. aastast. Ta asus püsivamalt Eestisse 2018. aastal pärast Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku (MPEÕK) metropoliidi Korneliuse (Vjatšeslav Jakobs) surma.
- Enne MPEÕK metropoliidiks saamist oli Rešetnikov Moskva Vaimuliku Akadeemia rektor (alates 1995), Moskva patriarhi vikaar, Vereja peapiiskop (alates 2000) ja Venemaa presidendi juurde loodud usuorganisatsioonidega koostööd tegeva nõukogu liige.
- Lõpetanud Moskva vaimuliku seminari ja akadeemia.
- Aastatel 2005–2007 kuulus komisjoni, mis tegeles sellega, et liita Vene Õigeusu Kirik Välismaal (Русская Православная Церковь Заграницей) Moskva Patriarhaadiga. Lisaks on ta juhtinud mitmeid Moskva Patriarhaadi komisjone ja vaimulikke õppeasutusi.
- Rešetnikov pidas oluliseks osaleda 9. maiga seotud sündmustel Tallinnas Kaitseväe kalmistul pronkssõduri monumendi juures ja pidada teemakohaseid sõnavõtte, mis väljusid vaimuliku tegevuse piiridest ja toetasid Kremli mõjutustegevuse narratiividest lähtuvat ajalookäsitlust.
- Rešetnikov tegi 2023. aasta Riigikogu valimiste eel koostööd ka poliitilise ühendusega, mille mitmed liikmed on püüdnud edendada Eestis Venemaa huve. Selliselt ületas Rešetnikov Moskva kiriku esindajana piiri, kust algab sekkumine Eesti sisepoliitikasse.

Metropoliit Jevgeni tegevus Eestis

2018. aastal suri 93-aastasena MPEÕK kauaaegne eestseisja, Tallinna ja kogu Eesti metropoliit Kornelius³, kes oli siinse kirikujuhi ametit pidanud ligi 30 aastat. Tema matustel osales ka toonane Moskva Vaimuliku Akadeemia rektor ja patriarh Kirilli⁴ vikaar peapiiskop Rešetnikov koos Vene Õigeusu Kiriku (VÕK) kõrgete vaimulikega. Matuste järel käisid kohalikud piiskopid kohtumisel Moskva Patriarhaadis.

Kuigi kohalike MPEÕK vaimulike enamik eeldas, et uueks juhiks saab juba 2009. aastast Eestis töötanud ja siinsete oludega kursis olev Narva piiskop, kes oli ka pärast Korneliuse lahkumist ajutiselt tema ametikohuseid täitnud, anti Venemaalt suunis, et kirikukogus peab saama valituks Moskvast ette pandud kandidaat, akadeemia rektor Valeri Rešetnikov ehk kirikliku nimega Jevgeni.

Mainitud suunise täitmisel nähti palju vaeva, eriti just vaimulike veenmisega, et hääletada tuleb Rešetnikovi poolt. Narva piiskopi peamiseks ülesandeks valimisega seoses oli kujutada konkureerivat kandidaati. Valimistel oli küll justkui kaks kandidaati, kuid kokkuleppe teine ja varjatud pool – valimisjärgne koguduste varaliste hüvede ümbermängimine – ei pidanud.

Moskva patriarhaati on läbi ajaloo häirinud, et õigeusu keskusena nähakse Konstantinoopolit, mitte Moskvat. Rešetnikovi asumisega Moskva kiriku peakarjase kohale Eestis algas MPEÕK kaudu Moskva huvide elluviimine, mis taaslustas pingeid kirikute vahel. Näiteks 2018. aasta sügisel tegi MPEÕK sinod Rešetnikovi juhtimisel avalduse, milles kritiseeritakse Konstantinoopoli patriarhi tegevust Ukraina Õigeusu Kirikule iseseisvuse andmisel.

Eeltooduga tekkis Ukraina õigeusumaastikul sarnane olukord Eestiga, kus ühe riigi piires tegutsesid nii Moskva patriarhaadile kui Konstantinoopoli patriarhaadile alluvad õigeusu kirikud. See vähendas Venemaa võimustruktuuridega seotud Moskva patriarhaadi mõjuvõimu Ukrainas.

Erinevad allikad viitavad, et Rešetnikov ei näidanud oma tegevuses üles sellist otsustamise ja tegutsemise autonoomsust kui eelmine metropoliit Kornelius. Kui Korneliuse pikaajaline kogemus, autoriteet usklike hulgas, kohalike olude tundmine ja nendega arvestamine võimaldas patriarhile väljendada kirikupeast erinevat seisukohta, siis Rešetnikov esindas kirikufunktsionäärina pigem selgelt Moskva tahet ja arusaamu.

Kristlike kirikute koostööle ei aidanud kaasa ka asjaolu, et Rešetnikov ei osalenud Rooma paavsti Eesti visiidi

ajal 2018. aastal temaga kohtumisel ning kohtumise vältimise suunis anti ka õigeusu taustaga koolile Tallinnas. Rešetnikov võttis Eestisse asudes kohe päevakorda kirikuvarade⁵ küsimuse. 2001. aastal andis Tallinna Kesklinna Valitsus MPEÕK-le tasuta 36 aastaks kasutusse Nevski katedraali Toompeal. Mõni aasta hiljem andis Tallinna linn 99 aastaks hoonestusõiguse Lasnamäe kiriku tarvis. Nüüd soovis MPEÕK kasutuses olevaid kirikuhooneid enda omandisse. Rešetnikov on teinud korduvalt avaldusi, kus ei tunnista Eesti Apostlik-Õigeusu Kirikut (EAÕK) enne Nõukogude okupatsiooni Eestis tegutsenud õigeusu kiriku seadusliku õigusjärglasena. Kirikuvarade küsimusega ei tegele Moskva patriarhaadi ärgitusel mitte ainult MPEÕK, vaid ka Venemaa suursaatkond Tallinnas.

Venemaa huvide seisukohast on oluline säilitada Vene Õigeusu Kirikuga seotud ühendused, nende mõju ja vara välismaal, sest see organisatsioon on üks väheseid Venemaa mõjutustegevuse hoobasid, mida rahvusvahelised sanktsioonid ei ole seni otseselt puudutanud.

■ ■ ■

Arvestades Rešetnikovi rolli ja tegevust MPEÕK kõrgeima esindajana Eestis, tema seotust Vene Õigeusu Kirikuga ja viimase koostööd Ukraina-vastase sõja valla päästnud Venemaa võimukeskusega, ei pidanud Eesti riik võimalikuks tema elamisloa pikendada. Ka pärast Venemaa otsest sõjalist rünnakut Ukraina vastu jäi Rešetnikov lojaleseks Vene Õigeusu Kiriku juhile patriarh Kirillile ning seeläbi Vene Õigeusu Kiriku seisukohtadele, mis peavad sõda Ukrainas õigustatuks. Rešetnikovi puhul ei olnud ka märke soovist püsivalt Eesti ühiskonda lõimuda, sest läbi aastate viibis ta vaatamata kehtivale Eesti elamisloale hinnanguliselt kolmandiku ajast Venemaal.

Kõnealuse elamisloa pikendamise keeldumise puhul on tegemist konkreetse isiku käitumisest tuleneva ohuhinnanguga, mis ei puuduta Eestis tegutsevat Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirikut ega usklike. Valeri Rešetnikov lahkus Eestist 6. veebruaril 2024.

³ Kodanikunimega Vjatšeslav Jakobs, ta oli sünnijärgne Eesti kodanik.

⁴ Kodanikunimega Vladimir Gundjajev.

⁵ 1996. aastal sõlmiti Zürichi kokkulepped, mis puudutasid EAÕK ja MPEÕK koostööd. Tunnustati EAÕKd autonoomse kirikuna ja MPEÕKd Vene õigeusu kiriku piiskopkonnana Eestis. EAÕK-le kui enne Eesti okupeerimist eksisteerinud kiriku õigusjärglasele tagastati ka vara, MPEÕK rendib suurt osa oma kasutuses olevatest kirikutest.

VASTULUURE

Peamine luureoht Eestile on jätkuvalt Venemaa Föderatsiooni ja Hiina Rahvavabariigi luure- ja julgeolekuteenistuste luuretegevus. Reaktsioon Venemaalt lähtuvalle julgeolekuohule on olnud Euroopa riikides laialdane – kasutusele võetud survemeetmed, nagu viisade andmise sisuline lõpetamine Venemaa kodanikele või siis piiripunktide sulgemine Venemaaga piirnevates riikides, on muutnud Venemaa luure- ja julgeolekuteenistuste tegevuse meetoodikat. Seda kindlasti Ukraina, aga ka teiste Euroopa riikide suunal.

Venemaa luure- ja julgeolekuteenistuste tegevus on muutunud senisest oluliselt agressiivsemaks. Teatud osas tegutsetakse robustsemalt, teisalt aga konspiratiivsemalt.

Venemaa luureteenistused on õppimisvõimelised ja sõda annab selleks kindlasti parima võimaluse. Kui enne sõda oli Venemaa luurel Euroopa suunal läbikukkumisi ja maine polnud ehk parim, siis vastasseis Ukrainaga on luureteenistustele andnud uue sihi ja eesmärgi – nad on ohtlikud. Kui poliitilisel tasandil võivad GU⁶, FSB⁷ ja SVR⁸ ning nende juhtkonnad võidelda võimu pärast, siis operatiivtasandil on nad ühtsed.

See muudab Venemaa luuretegevuse lääneriikidele ja nende kodanikele veelgi suuremaks väljakutseks. Kokkuvõtlikult võib tõdeda, et Venemaa luure- ja julgeolekuasutuste huvi Eesti ja ka teiste Euroopa riikide vastu on varasemaga võrreldes isegi intensiivistunud.

Ajalooliselt on Venemaa luure- ja julgeolekuteenistused oma tegevuses eelistatult kasutanud nn diplomaatilist katet, paigutades luuretootajaid tööle diplomaatidena Venemaa diplomaatlistesse esindustesse üle maailma. Kuigi Ukraina-vastase sõja algusest on

Euroopast ja maailma muudest riikidest umbkaudu 700 Venemaa diplomaati/luurajat välja saadetud, on Venemaal õnnestunud oluline hulk neist asendada uute luureohvitseridega.

Riikide välisministeeriumitele avaldatakse märkimisväärt diplomaatilist survet luurajate riiki laskmiseks, loomulikult neid luurajatena deklareerimata, ja olulisel arvul juhtudel on see ka õnnestunud. Ilma lääneriikide välisministeeriumite ja julgeolekuasutuste teadliku koostööta selle tegevuse vastu saavutaks Venemaa luure enda ohvitseride sõjaseelse arvukuse saatkondades paari aastaga.

Lisaks luureohvitseride kojusaatmisele ja akrediteerimisest keeldumisele on enamikus Euroopa, aga ka kaugemates riikides vähendatud Venemaa suursaatkondade isikkoosseisu ja mitmetes riikides Eestiga sarnaselt on see viidud pariteetsetele alustele – ühel pool sama palju diplomaatilisi esindajaid kui teisel pool. See omakorda kitsendab võimalusi luurata diplomaatilise katte all ja takistab lisaks ka Venemaa saatkondadest lähtuvat propaganda- ja mõjutustegevust, mis luuretegevuse kõrval on riikidele suurim julgeolekuoht.

Tallinnas asuv Venemaa suursaatkond ei ole siinkohal erand. Saatkonna loomisest alates on seda kasutatud nii luuretegevuseks kui ka mõjutus- ja propaganda-tegevuseks. Selle tõkestamiseks on ebasoovitavaks isikuks kuulutatud 18 Venemaa suursaatkonna diplomaati alates saatkonna taasloomisest aastal 1991.

Sõja kontekstis oli põhjendatud ka Eesti Välisministeeriumi 2023. aasta jaanuarikuu otsus sulgeda Venemaa suursaatkonna peakonsulaat Narvas ja

⁶ GU – Vene sõjaväeluure, Главное управление Генерального штаба Вооружённых сил Российской Федерации (varasemalt tuntud nime all Kindralstaabi Luurepeavalitsus, lühendina GRU).

⁷ FSB – Vene vastuluureorganisatsioon, Föderaalne Julgeolekuteenistus, Федеральная служба безопасности.

⁸ SVR – Vene välisluureteenistus, Служба внешней разведки Российской Федерации.

konsulaat Tartus ning saata nende esinduste kollektiivid koju. Luurajate kojusaatmine või saatkonna isikkoosseisu vähendamine ei ole siiski täielikult ära hoidnud suursaatkonnast tulevat propaganda- ja mõjutustegevust. Vene saatkond üritab jätkuvalt täita vakantseid ametikohti saatkonnas koosseisuliste luureohvitseridega.

Kuna Venemaa suursaatkonnast lähtuv luuretegevus on olnud viimasel aastal olulisel määral pärssitud ja lisaks otsustas Eesti peaaegu täies mahus lõpetada viisade väljastamise Venemaa Föderatsiooni kodanikele, on Venemaa luure- ja julgeolekuteenistused kasutanud selle võrra aktiivsemalt teisi neile lihtsamini saadaval olevaid mee-

todeid – luure- ja värbamistegevust Venemaa territooriumilt ja sotsiaalmeedia vahendusel.

Selle iseloomulikeks näideteks on möödunud aastast pärinevad kriminaalmenetlused Poolas ja Lätis, kus riikide vastu suunatud luuretegevuseks värvati inimesi mõlemal juhul sotsiaalmeedia vahendusel, kasutades just venelaste hulgas populaarset rakendust Telegram. Tihti püütakse värvata noori ja kriminaalse taustaga inimesi, kusjuures ideoloogiast olulisem on värbamisel pakutav vähene majanduslik tulu. Tasustamiseks kasutatakse erinevaid krüptoplatvorme. Teadaolevalt on selline tegevus palju laiem ja ulatub ka teistesse riikidesse. Sellised sotsiaalmeedia vahendusel värvatud agendid on odav tööjõud Venemaa luureteenistustele

5. mai 2023 – jäädvustus Venemaa suursaatkonna vastuvõtult Tallinnas. Vastuvõtt oli veebilehel kirjeldatu põhjal korraldatud selleks, et tähistada „nõukogude rahva võitu Suures Isamaasõjas“ ja „hoida alal tõde kangelaslikest Nõukogude sõduritest, kes tulid Euroopasse õilsa vabastusmissiooniga, et päästa ta natsismist“.
Foto: Venemaa Föderatsiooni Suursaatkond Eestis, Facebook

ja netipõhine tegevus võimaldab luurel varjata oma osalust. Venemaa luureteenistused on jätkanud ka tuntud intensiivsusega tegevust küberluure vallas.

Venemaa territooriumilt lähtuva värbamis- ja luuretegevuse intensiivsus on Ukraina-vastase sõja algusest peale kasvanud. Riikide sanktsioonide ja piirangute taustal on selline tegevus Venemaa luure- ja julgeolekuteenistuste jaoks üks lihtsamaid, kuivõrd sellega ei kaasne olulisi lisakulutusi ega riski ohvitseridele.

Värbamise sihtmärgiks on Venemaad külastavad välisriikide inimesed. Sageli on neil inimestel alaline seos Venemaaga, olles sealt pärit või neil on seal sugulasi. Harvad ei ole ka juhud, kui inimestel on taskus lisaks mõne teise riigi passile ka Venemaa Föderatsiooni pass.⁹

Risk, et topeltkodakondsusega Venemaa Föderatsiooni inimesi kaasatakse koostööle või kasutab neid ära Venemaa luure, on viimaste aastatega oluliselt kas-

vanud. Venemaa teenistused suhtuvad sellistesse inimestesse eranditult kui ainult Venemaa Föderatsiooni kodanikesse ja sellest tulenevalt ootavad neilt ka igakülgset koostööd.

Tänavu 3. jaanuaril pidas Kaitsepolitsei amet kinni Tartu Ülikooli professori Vjatšeslav Morozovi, keda kahtlustatakse Eesti Vabariigi vastu suunatud luuretegevuses ja selle toetamises. Esialgsete andmete järgi kestis Morozovi koostöö Vene eriteenistustega aastaid.

Vene eriteenistused ei tunne huvi pelgalt riigisaladuse vastu, vaid kõige vastu, mida kokku annab korjata. Inimluure on endiselt üks olulisemaid luuremeetodeid ning jääb selleks ilmselt ka edaspidi.

Üks sihtmärk, keda püütakse aktiivselt värvata, on Euroopasse reisivad ukrainlased, kuivõrd nad on kergemini mõjutatavad. Jätkunud on ka Venemaa kodanike pidev ärakasutamine, et nad täidaksid erinevaid ülesandeid Vene luureteenistuste huvides.

Venemaa suursaatkonnas korraldatakse vastuvõtte veteranidele ja kaasmaalastele, osavõtjate arv on aga väike. Fotol Leningradi blokaadi lõppemise 80. aastapäeva puhul korraldatud koosviibimine ja näitus 19. jaanuaril 2024. Foto: Venemaa Föderatsiooni Suursaatkond Eestis, Facebook

⁹ Vaata ka küberjulgeoleku peatükki.

Hiina üks peamine instrument pehme jõu rakendamisel, ametliku narratiivi levitamisel erinevates poliitikavaldkondades ja Hiina kuvandi parandamisel Eestis on suursaatkond Tallinnas Narva maanteel.

Hiina huvid

Venemaa luure kõrval väärib taas märkimist ka Hiina luureteenistuste tegevus, muu hulgas tegevus Eesti suunal. Venemaaga võrreldes on Hiina luure laiapõhjalisem ja intensiivsem. Eesmärkide saavutamiseks kasutatakse Hiina firmasid ja kogukondi erinevates maailma riikides. Nii riiklikes tehnoloogiasirdes kui ka militaar-tsiiviilkoostöö programmides kasutatakse kogukonda, teadlasi, tehnoloogiafirmasid või välisriikidesse loodud Hiina kaubanduskodasid. Luure eesmärke toetavad Hiina mitmesugused õigusaktid, mis kohustavad nii Hiina kodanikke kui ka ettevõtteid tegema riigistruktuuridega igakülgset koostööd.

2023. aastal muutis Hiina oma vastuluureseadust, millega laiendati spionaaži mõistet ja suurendati julgeolekuasutuste õigusi ning tugevdati riigisisest kontrolli firmade üle. Seadus võimaldab nüüdsest koguda teavet nii kohalikest kui ka välisfirmadest Hiinas, aga ka rakendada erinevaid survemeetmeid ja vajaduse korral takistada ettevõtete tegevust.

Hiina üks peamine instrument pehme jõu rakendamisel, ametliku narratiivi levitamisel erinevates poliitika-valdkondades ja Hiina kuvandi parandamisel Eestis on Hiina Suursaatkond Tallinnas. Pärast koroonapandeemiat oli 2023. esimene aasta, mil Hiina saatkond Tallinnas töötas piiranguteta. Saatkond on taastanud endiseid kontakte ja loonud aktiivselt uusi.

NATO ja Euroopa Liidu julgeoleku seisukohast on murekohaks Hiina üha kasvav majanduslik ja sõjaline toetus Venemaale Ukraina-vastases sõjas. Hiina Suursaatkond Tallinnas ei ole Ukraina sõja teemal küll avalikult sõna võtnud, kuid hoiab suhteid Venemaa saatkonnaga ja on säilitanud aktiivse suhtluse ka Venemaa-Ukraina sõja perioodil.

Saatkond suhtub väga valuliselt alternatiivsetesse vaadetes, olgu see kas või Taiwani esinduse avamise teema, ja proovitakse neid korrigeerida. Oleme varem kajastanud ka suursaatkonnast Tallinnas lähtunud algatust nn China Watch, mis oli suunatud Eesti avalikule sektorile, teadusringkondadele ja kohalikele omavalitsustele. Kuigi see algatus ei olnud väga edukas ja on praeguseks lõppenud, oli paratamatult ka Eestis neid, kes lasid end sellest mõjutada.

Hiina on tundlik teiste riikide mis tahes ametlike kontaktide suhtes Taiwaniga, kasutades selles kontekstis luuretegevust ning mõjutustegevust nii poliitilisel kui ka kogukondlikul tasandil igal pool maailmas. Taipei esinduse avamise tõttu on oodata Hiina mõju- ja luuretegevuse kasvu Eestis.

Hiina agent mõisteti vangi

Riigikohtu otsusega sai 2023. aastal lõpu kaasus, mis käsitles Eesti kodaniku Gerli Mutso värbamist Hiina sõjaväeluure poolt. Gerli Mutso ja mereteadlane Tarmo Kõuts peeti kinni 2020. aasta septembris kahtlustatuna Eesti Vabariigi vastase suhte loomises ning Eesti Vabariigi vastu suunatud luuretegevuses ja selle toetamises. Maakohus mõistis Tarmo Kõutsi kokkuleppemenetluses süüdi nii Eesti Vabariigi vastase suhte loomises kui ka luuretegevuses ja määras liitkaristuseks kolme aasta pikkuse vangistuse. Tarmo Kõuts vabanes vanglast 2022. aasta märtsis.

Gerli Mutso jäi pärast kolme kohtuastme läbimist süüdi Eesti Vabariigi vastu suunatud luuretegevuses ja selle toetamises ning sai karistuseks kaheksa aastat ja kuus kuud vangistust.

Lõppenud kohtusaaga näitab ilmekalt, et ka väikesed riigid on Hiina luurele huvipakkuvad, kuna neil on samasugune ligipääs rahvusvahelistele organisatsioonidele kui suurtel riikidel. Kõnealuse juhtumi puhul püüdis Hiina luure leida ligipääsu NATO saladustele ja teadusandmetele, kasutades selleks ligipääsuagendina Eesti kodanikku. Samuti huvitas Hiina luuret NATO kübervaldkond, Arktika, merendus ja Venemaa. Ühtegi salajast dokumenti ei lekinud. Kokkuvõtteks võib öelda, et Hiina luure sihtmärgiks võivad olla ka isikud, kel puudub varasem kokkupuude Hiinaga, ent kellel on ekspertteadmised. Tasub arvesse võtta, et eraviisilised liiga head pakkumised Hiinast ei pruugi olla reaalsed ning neist tasub teavitada Kaitsepolitseid. See ei tähenda mõistlikust koostööst keeldumist, vaid teadlikkust erinevatest ohtudest, mis võivad kaasneda.

Gerli Mutso jäi pärast kolme kohtuastme läbimist süüdi Eesti Vabariigi vastu suunatud luuretegevuses ja selle toetamises ning sai karistuseks kaheksa aastat ja kuus kuud vangistust. Jäädvustus 2022. aasta 3. juunist Harju Maakohu saalist, kui Mutso esimese astme kohtus süüdi mõisteti. Foto: Vallo Kruuser, Eesti Ekspress

Teavitamiskohustusega riigid

2023. aastal laiendati Eestis nende riikide loetelu, kuhu reisimisel peab riigisaladusele juurdepääsuõigusega inimene sellest tööandjale teatama. Ent seda tasub järgida ka teistel.

Teavitamiskohustus suurenes kolmelt riigilt 12 riigile. Lisaks Venemaa Föderatsioonile, Valgevenele ja Põhja-Koreale tuleb riigisaladusele juurdepääsuõigust omaval inimesel edaspidi ka teada anda, kui reisitakse Armeenia Vabariiki, Aserbaidžaaani Vabariiki, Hiina Rahvavabariiki (sh Hongkongi ja Macau erihalduspiirkonnad), Iraani Islamivabariiki, Kasahstani Vabariiki, Kirgiisi Vabariiki, Tadžikistani Vabariiki, Türkmenistani ja Usbekistani Vabariiki.

Nendesse riikidesse reisimisel tuleb arvestada, et Euroopa Liidu ja NATO liikmesriikide kodanikud võivad olla kohalike eriteenistuste teravdatud tähelepanu all. Huvi võivad pakkuda nii isiku reisi eesmärk ja tegevus selles riigis kui ka kontaktid kohalike ametnikega. Eeldada tuleb ka kaasas olevate tehniliste vahendite usaldusväärsuse kahjustamist (kahtlust, et neile on saadud autoriseerimata ligipääs, neisse on elektrooniliselt või füüsiliselt n-õ sisse murtud), elektroonilist või füüsilist jälgimist ning sidevahendite pealtkuulamist ja -vaatamist.

Vähem olulised pole ka inimese enda riskikäitumisega seotud ohud. Mõjutamisviis on isikuga manipuleerimine ning tema ärakasutamine, lähtudes sihtriigi huvidest, võib esineda ka ähvardamist. Käitumisjuhised, kuidas teavitamiskohustusega riikides reisida, leiab Välisministeeriumi ja Kaitsepolitsei ameti kodulehelt¹⁰. Juurdepääsuloa omanik saab asjakohast tagasisidet ja soovitusi ametnikult, kes korraldab asutuses riigisaladuse kaitset või vastutab julgeoleku eest. Igasugusest ebameeldivast või kahtlasest intsidendist mis tahes välisriigis tuleks teavitada Kaitsepolitseiametit, kust saab nõu ja abi.

¹⁰ <https://kapo.ee/et/content/valisriigis-viibimine/> (Kaitsepolitseiameti veebileht).

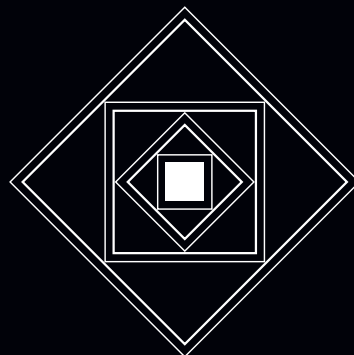
RIIGISALADUSE KAITSE

Riigisaladus on teave, mille avalikuks tulek seaks ohtu Eesti Vabariigi julgeoleku või kahjustaks välis-suhtlust. Riigisaladuse avalikustamine võib raske-matel juhtudel kahjustada riigi terviklikku toimimist, sõjalist ettevalmistust, planeerimist ning inimalli-kaid. Riigisaladuse kaitse on osa Eesti Vabariigi vas-tase luuretegevuse tõkestamisest ning seetõttu ka üks Kaitsepolitsei ameti põhiülesandeid.

Riigisaladusele saadakse juurdepääs üldjuhul üksnes julgeolekukontrolli läbimisel, milles hinnatakse usal-dusväärust ja isikupõhiseid riske. Julgeolekukontroll peab olema inimese suhtes põhjendatud, sest sel-lega kaasneb põhiõiguste riive ja hilisem kõrge vastutuskohustus.

Juurdepääsuloa andmine lühemaks ajaks, kui taotleti, või sellest keeldumine

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Keeldumine	4	5	11	8	6	7
Lühemaks ajaks andmine	2	2	4	4	3	7
Kehtetuks tunnistamine	4	–	–	2	–	–
Taotlus ei vasta nõuetele	1	–	–	1	–	–
Peadirektori otsusega	–	–	–	4	–	–

Riskikäitumisega kaasnevad probleemid

2023. aastal olid kõik taotletust lühemaks ajaks antud juurdepääsuload seotud asjaoludega, millega kaasnes inimese majanduslik sõltuvus ühest või teisest harjumusest. Enamasti oli tegemist sellega, et võetud laenude maksmine käis inimesele üle jõu. Mõnel juhul oli täiendavaks asjaoluks ka hasartmängudest tekkinud täiendavad võlad, mida üritati omakorda leevendada kiirlaenude võtmisega.

Kaitsepolitsei soovib jätkuvalt kõigil inimestel vältida kõrge intressiga kiir- ja tarbimislaenude võtmist, sest üldjuhul see mitte ei leevenda, vaid raskendab inimese finantsolukorda. Alati tuleb põhjalikult kalkuleerida, kas sellise laenu võtmine on möödapääsmatu vajadus ning kas laenumaksete tagastamine on sissetulekuid ja elustiili arvestades jõukohane. Arvestades viimaste aastate majandussurutist, on selline oma kohustuste läbimõtlemine tulevikku vaadates veelgi asjakohasem.

On oluline teadvustada, et narkootiliste ja psühho-troopsete ainete tarvitamine ning riigisaladustele

juurdepääs ning salastatud teabe töötlemine on üksteist täielikult välistavad asjaolud. 2023. aastal Kaitsepolitsei ametist pärast julgeolekukontrolli vestlust Eesti Kohtuekspertiisi Instituuti kontrollimiseks toimetatud 15-st riigisaladuse loa taotlejast viie puhul näitas uuring, et nad olid tarvitanud erinevaid narkootilisi aineid.

Juurdepääsuloa taotleja peab üles näitama hoolsuskohustust seaduste täitmisel ning arvestama, et võimalikke narkootiliste ainete tarvitamise kahtlusi kontrollitakse ka julgeolekukontrolli ajal. Kui juurdepääsuloa taotleja tuleb julgeolekukontrolli vestlusele narkootiliste või muude keelatud ainete tarvitamise tunnustega, siis sellist kahtlust kindlasti kontrollitakse. Kui kahtlus osutub tõesks, ei saa ka juurdepääsuluba.

Juurdepääsuloa taotlemisel peab taotleja näitama üles hoolsuskohustust ka riiklike ja kohalike maksude tasumisega. Kui taotleja pangakontolt või muudest andmetest nähtuvad kasumlikud tehingud (nt krüptovara) või muu tulu saamine, millelt maksud on tasumata, siis esmalt suunatakse taotleja täiendavat maksudeklaratsiooni koostama või Maksu- ja Tolliametisse nõustamisele.

KÜBERJULGEOLEK

Venemaa sõda Ukraina vastu hoiab ka Eesti suhtes vaenulike küberoperatsioonide ohu jätkuvalt kõrgel. Kaitsepolitsei amet koos siseriiklike partneritega näevad pidevat vaenulikku küberluuretegevust. Selle peamised sihtmärgid on endiselt riigiasutused ja militaarvaldkond, kuid ka eraettevõtted, ennekõike elutähtsa teenuse osutajad, näiteks transpordi- ja energeetikasektoris. Tavaliselt on selliste rünnete taga vaenuliku riigi sõjaväe ja eriteenistuste küberluureüksused, kes töötavad järjepidevalt oma riigi huvide elluviimisel.¹¹

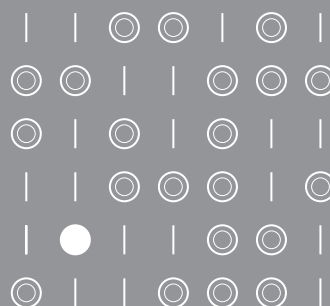
Küberluureohule lisaks on tõusnud kübersabotaazi ehk hävitava mõjuga küberrünnete läbiviimise tõenäosus Eesti elutähtsa taristu vastu. Viimane aeg on nii riigiasutustel kui ka elutähtsat teenust osutavatel ettevõtetel endale teadvustada, et oma staatusest tulenevalt ollakse selliste rünnete sihtmärgid. Kui eraisikute vastu viiakse jätkuvalt enim läbi õngitsusründeid, siis nii riigi- kui ka erasektori süsteemide vastu on üha enam ära kasutatud paikamata süsteeme ja nendega seotud turvanõrkusi. Enamik vaenulike eriteenistustega seotud riiklike ründajaid ja ka küberkurjategijaid kasutab võrkude regulaarset automatiseeritud skaneerimist. Sisuliselt otsitakse igapäevaselt haavatavusi ja nende leidmisel kasutatakse neid kohe. Seega on uuenduste ja turvapaikade kiire rakendamata jätmise kriitiline turvarisk, mis võib tuua kaasa sissemurdmise süsteemi ja selle ärakasutamise. Lunavara kasutamisel võib halvemal juhul sellega kaasneda kogu süsteemi hävimine ja/või andmeleke.

Vaadates tagasi 2023. aastale, on näha, et peamine oht Eesti küberjulgeolekule tuleneski vajalike uuen-

duste tegemata jätmisest või nendega venitamisest. Palju oli hoolimatust või teadmatust küberturbemeetmete rakendamisel: näiteks said eelmise aasta lõpul Iraani häkkerid ligipääsu mõnedele Eesti sooja- ja veevarustuse kontrollseadmetele.¹² Küberrünnak tabas vähemalt kolme Eesti ettevõtte tööstusautomaatika juhtseadmeid. Ühel juhul seiskus kaheksa katlamaja kaugjuhtimisseadme töö. Mõjutatud katlamajad viidi üle käsijuhtimisele ja soojatootmine ei katkenud. Teise rünnakuga sai pihta ühe valla vee-ettevõtte ning selle tulemusena seiskusid üheksa reovee ja ühe joogivee pumbajaama kaugjuhtimisseadmed, kuid pumbajaa- made töö siiski jätkus. Kolmas samalaadne rünnak tabas ehitusmaterjalide tootjat.

Ründelaine oli globaalne ja näiteid edukatest rünnetest on teada mitmetest riikidest. Mullu detsembri esimesel nädalal oli näiteks ühe liri asula 180 majapidamist 1–2 päeva veeta, sest kohalik pumbajaam oli langenud ründe ohvriks.

Venemaa eriteenistused kasutavad oma tegevuses ka nendega kaudsemalt seotud ja pealtnäha iseseisvalt tegutsevaid ohustajaid – häkkereid. Nii võidakse ära kasutada näiteks küberkurjategijate leitud ligipääse või lunavararündega kättesaadud andmeid või ka nn häktivistide poolt meie ühiskonna igapäevase elu häirimiseks toime pandud teenusetõkestusründeid. Selliste inimtööriistade tegevuse eesmärk on saavutada võimalikult lai kõlapind meedias, mis võimaldaks Venemaal luua illusiooni oma võimsast toetajaskonnast ning kübervõimekusest. Seni on suurem osa sellistest rünnetest olnud pigem marginaalse mõjuga. Õnnestunud

rünnakute peamine edu võti oli aga sihtmärgiks olnud asutuse vähene küberturbeteadlikkus.¹³

Venemaa kübertegevus Ukraina vastu on Eestile väärtuslik õppetund ning sealne kogemus aitab paremini ennetada ja tõkestada Eesti vastu suunatud ründeid. On näha, kuidas eelkõige Venemaa eriteenistused kasutavad oma küberründevõimekust ja viivad läbi küberelementidega mõjutustegevust. Sõda tõi kaasa ka ründed uute sihtmärkide vastu – Ukraina abistamise häirimiseks suunatud küberründed. Seda nii poliitilise tasandi otsustusprotsesside mõjutamiseks kui ka konkreetsete abisaadetiste logistiliste tarneahelate häirimiseks ja lõhkumiseks. Viimase teevad tundlikumaks erasektorisse kuulu-

vad ettevõtted, mille küberturbetase on varieeruv – seda võivad pahasoovlikud küberründajad ligipääsu hankimiseks ära kasutada. Hoolimata vastase katsetest meid oma tegevusega hirmutada, ei ole seniste rünnete mõju ja ulatus olnud nii suur, kui Kaitsepolitsei amet on eeldanud.

Viimased paar aastat intensiivset kübertegevust Eesti vastu on näidanud, et hea küberturbe korraldusega saab enamiku vaenulikest rünnetest tõkestada. Selleks peab aga iga võimalikuks sihtmärgiks olev asutus panustama vajalikesse ressursidesse, sealhulgas asjatundlikesse inimestesse. Küberturvalisuse esimene kaitseliin on süsteemi- ja turbeadministraatorid, kelle töö edukus sõltub asutuse juhtkonna toetusest.

Asutuste juhtidele:

- Panustage küberturbemeetmesse.
- Palgake asjatundlik IT-meeskond ning määrake infoturbejuht.
- Hoolitsege IT-personali töötingimuste ja enesetäiendusvõimaluste eest.
- Kontrollige vajalike küberturbemeetmete rakendamist.
- Viige asutuses läbi korrapäraseid küberturbeteste.
- Kuulake ja usaldage spetsialiste.

¹¹ Kasutusel on inglise keelest tulenev lühend APT (*advanced persistent threat*), mis tähistab järjepidevat, püsivat kõrge intensiivsusega küberründe ohtu.

¹² Ründelaine tööstusautomaatika juhtseadmete vastu, Riigi Infosüsteemi Amet, 13.12.2023.

¹³ Näited: Aastalõpp küberruumis: tõsisemad rünnakud ja suuremad teenusekatkestused, Riigi Infosüsteemi Amet, 09.01.2024.

Tarneahela ründed

2020. aasta viis Venemaa Välisluureteenistusega seostatud küberluureüksus läbi USA tarkvarafirma SolarWinds vastu ründe, millega saadi teenusepakkuja tarkvaralahenduse kaudu ligipääs tuhandetele sihtmärkidele, sh USA valitsusasutustele. Sellest alates on tarneahela ründed olnud kasvava ohuna tõsise tähelepanu all. Riiklikud ja märkimisväärsete ressurssidega ründajad otsivad uusi ja kavalamaid meetodeid lepingupartnerite ning kolmandate osapoolte tarkvara ja kaugligipääsude¹⁴ kaudu teabe varastamiseks. Sellise julgeolekuohu tõkestamiseks on oluline, et nii enda kui ka lepinguliste teenusepakkujate küberturve oleks kõrgeimal võimalikul tasemel. Ometi kogeme ikka ja jälle, et turvalisus ohverdatakse mugavusele või odavusele.

Tarneahela rünnetest tulenevate ohtude vältimiseks ja tõkestamiseks tuleb eelkõige üle vaadata oma asutuse küberhügieen ning turbemeetmed, aga huvi võiks tunda ka lepinguliste teenusepakkujate ja klientide hoolsuse vastu. Hea võimalus selleks on fikseerida küberturvalisusega seotud nõuded ja vastutus teenusepakkujaga sõlmitud lepingus.

Sama hoolas tuleb olla ka kolmandatest riikidest pärit alltöövõtjate suhtes, kellelt asutuse lepinguline teenusepakkuja omakorda teenust sisse ostab. Klient ei pruugi olla teadlik sellest, kes tegelikult talle teenust ja mis kujul osutab. Eriti suured riskid kaasnevad, kui kasutatakse kaugtööd ja palgatakse töötajaid riskiriikidest, sest võimalused selliste töötajate tausta kontrollida on minimaalsed. Tõenäosus, et neile võimal-

datud ligipääse võidakse kasutada Eestile vaenuliku riigi heaks meie endi vastu, on seda suurem.

Turvanõrkuste kiire paikamise olulisusest on rääkinud pidevalt nii Kaitsepolitsei amet kui ka teised Eesti küberturvalisuse eest vastutavad asutused. Seda kahetsusväärsem oli ka veel 2023. aastal näha elutähtsa teenuse osutamise seotud ettevõtteid, mis selliste hädavajalike uuendamistega pikalt viivitasid, pannes nii ohtu mitte ainult ennast, vaid ka oma klientidele. Seetõttu on oluline veel kord rõhutada küberturvalisuse tagamiseks vajalikke meetmeid (vt infokast eelmisel lehel).

Inimfaktor

Ka kõige filigraansema küberründe olulisim komponent on ekraani ja tooli vaheline lüli – inimene. Eesti info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) sektor on laiahaardeline ja otseselt seotud oluliste ja elutähtsate teenustega. Eestis asuvad IT-ettevõtted on osa rahvusvahelisest koostöövõrgustikust. Koostöös arendatakse tooteid ja teenuseid eratarbijatele ning kaitsevaldkonna eest vastutavatele riigiasutustele. Kaitsepolitsei ameti kui julgeolekuasutuse kohustus on ennetada ja tõkestada ka võimalikke inimfaktorist tulenevaid küberohte.

Eesti IKT-sektor on spetsialistide puudust avalikult rõhutanud juba aastaid. Seetõttu saigi varasematel aastatel üsna tavapäraseks, et riigiga seotud ettevõtted palkasid kolmandate riikide kodanikke. Eesti e-residentsuse programmi võimalusi kasutades loodi

¹⁴ Lisaks kohustuslikult kehtivatele nõuetele on Riigi Infosüsteemi Amet välja andnud mitmeid asjakohaseid küberturbesoovitusi, vt nt blog.ria.ee/tag/kaugjuurdepaas/ ja blog.ria.ee/tarneahelarunded-voimalik-moju-ja-kuidas-end-kaitsta/.

siia ettevõtteid ja nende kaudu aidati juba järgmisi kaasmaalasi Eestisse. Suuresti kasutasid seda võimalust just Venemaa kodanikud, kellele Eesti oli mugav valik nii Venemaa naabruse kui keelekeskkonna tõttu. Samal ajal kujunesid populaarseks kübervaldkonna õppekavad Eesti ülikoolides, mille lõpetades jäädigi sageli Eestisse nii ülikoolide juurde teadustööle kui ka erialasele tööle ettevõtetes, puutudes seeläbi tööala-

selt kokku ka Eesti riigiasutustele arendustööde tegemisega ja teenuste pakkumisega.

Sarnane oht võib muidugi tuleneda ka teiste riikide kodanike kaudu, eelkõige nendest riikidest, kes võivad kasutada või juba on kasutanud Eesti vastu oma küberluurevõimekust, näiteks Hiina Rahvavabariik, Iraan ja Põhja-Korea.

Pange tähele!

- Tundke oma kliente ja teenusepakkujaid.
- Teadke, kellel on asutuse võrgule juurdepääs ja kes seal n-ö sisse-välja käivad.
- Uuendage tark- ja püsivara aegsasti.
- Hoidke teave turvanõrkuste ja muude küberturbeohtude kohta ajakohasena. Jooksvaid ülevaateid ja nõuandeid leiab näiteks Riigi Infosüsteemi Ameti kodulehelt.
- Säilitage intsidendi uurimiseks infosüsteemi ja võrguliikluse piisava pikkusega (minimaalselt 1 aasta) logisid. Logid on olulised, kuna sageli avastatakse intsidendid hilja. Ründaja esmasest ligipääsust süsteemile võib olla möödunud kuid või isegi aastaid. Logide puudumisel ei ole võimalik tuvastada intsidendi ulatust, ründajat ega tekitatud kahju ja võimalikke andmelekked.
- Teavitage intsidendi korral sellest kohe! See võimaldab võtta kiiresti kasutusele abinõud kahju minimeerimiseks ja kurjategija tuvastamiseks.
- Pidage silmas, et laiskus, hooletus või rahaline kokkuhoid võib kordades rohkem maksma minna nii rahaliselt kui ka julgeoleku vaatenurgast.

Kasvavad ohutrendid

Küberryuum on pidevas muutumises ja arengus, ka ohtude ning ohustajate vaatest. Tuleviku küberohte hinnates saab välja tuua kaks suunda, mis kumbki ei ole küll uus ja innovatiivne, kuid mõlemad näitavad, kuhu oma kaitset peame suunama.

Tegemist pole küll uudse ründeviisiga, kuid uueks võib osutuda tempo ja ulatus, millega internetti ühendatud seadmeid suudetakse üle võtta ja rünnetes kasutada. Puudulikud küberturbemeetmed kaugkontrollitavate seadmete kasutamisel ei jää ohustajatele märkamata. Üha rohkem ründajaid on suunanud oma tegevuse just võrguseadmete, sealhulgas ka meie igapäevaelus kasutatavate koduste seadmete ülevõtmiseks ja ära kasutamiseks.

Mitmed riiklikult toetatud küberohustajad on loonud rünnete läbiviimiseks haavatavatest ja ülevõetud seadmetest koosnevad vargvõrgustikud¹⁵ ning kasutavad neid oma ründetaristu osana, s.t küberrünnete läbiviimise vahendina. Siinkohal ei räägi me enam ühest ega kahest seadmest, vaid komplekssetest ülevõetud seadmete kogumitest. Sellise tegevuse ennetamiseks ning tõkestamiseks on kriitiliselt vajalik seadmete tarkvara ja ka seadmete endi regulaarne uuendamine. Oma aja ära elanud seadmete puhul ei ole nende ära kasutamine välditav.

¹⁵ Nimetusega tähistatakse varjatud võrke, mida kasutatakse ründetaristu osana.

Lojaalsusdilemma

Venemaa alustatud sõda Ukraina vastu on tõstatanud Venemaa kodanike lojaalsuse teema ka IKT-sektoris. Kodakondsus pole pelgalt pass, millega reisida, vaid sellega kaasnevad oma kodakondsusjärgse riigi suhtes ka kohustused ning eelkõige lojaalsus, mis seonduvad nii hoiakutega kui ka mobilisatsioonikohustusega. Kodakondsusest tulenevad kohustused oma riigi ees sõltumata sellest, kas inimesed jagavad oma kodakondsusjärgses riigis parasjagu valitseva võimu vaateid või mitte. Eestis elavad Venemaa kodanikud on Venemaa Föderatsiooni konstitutsiooni järgi kohustatud oma riigi, Venemaa eest seisma ja arvestama võimaliku mobiliseerimisega.

Kohustused oma riigi ees on ka Venemaa Föderatsiooni topeltkodanikel, kellel on küll teise riigi kodakondsus, kuid kes pole Venemaa kodakondsusest nõuetekohaselt loobunud. Loobumise protsess on aga tehtud raskeks ning keeruliseks, kohati näib, et inimesi, kes soovivad loobuda Venemaa kodakondsusest, hoitakse meelega selles kinni vastu nende endi tahtmist. Venemaa saatkond Tallinnas on öelnud, et nende prioriteet on uute passide väljastamine ja uute kodanike registreerimine, seejuures on eelistatud lapsed ja noored ehk Venemaa kodanikkonna arvukuse kasvatamine, mitte vähendamine. Sellest loogikast tulenevalt saavad Venemaa Föderatsiooni kodanikud, kes soovivad loobuda kodakondsusest, kimbutamise ja vintsutuste osaliseks, nende kodakondsusest loobumisele seatakse kõikvõimalikke takistusi, muu hulgas suunatakse neid toimingute tegemiseks Venemaale.

Venemaa on läbi aastate olnud Eesti peamine riiklik ohustaja küberruumis. Neil on hoolikalt välja arendatud küberründevõimekus ning ka tahe seda teiste riikide, sh Eesti vastu kasutada. Sõda Ukrainas on näidanud, et vaenulik kübertegevus on sõjapidamise osa ning selles kasutatakse ära kõiki teadmisi Ukraina valitsus-, militaar- ning elutähtsate teenuste osutajate (ETOd) võrkude kohta ja ligipääse neile. Tihtipeale on need teadmised ja ligipääsud saadud juba aastaid enne konflikti.

Sarnaselt on Vene eriteenistustel huvi omada teadmisi ja ligipääse ka Eesti olulistele asutustele ja võrkudele.

Eestis IKT-sektoris õppivad ja töötavad Venemaa (ka Valgevene) kodanikud on Venemaa eriteenistuste teravdatud tähelepanu all, Kaitsepolitsei amet on sellele viidanud ka varasemates aastaraamatutes. Eriostustega isikuid kasutatakse vajaduse korral ära ning neilt nõutakse lojaalsuskohustuse täitmist, kui see on vajalik Venemaa riiklike huvide täitmiseks.

Eesti IKT-sektorisse püüab aastas tööle asuda sadu Venemaa kodanikke, kellel on keskmise eestlasega võrreldes laialdasem kokkupuude sõjalise valdkonnaga. Enamik Venemaa ülikoolide lõpetajaid on seal läbinud sõjalise kateedri õppe, mis annab neile reservohvitseri auastme. Teistel on läbitud ajateenistus Vene relvajõududes koos spetsiifiliste teadmiste omandamise ja sõjalises konfliktis tegutsemise väljaõppega.

Meessoost täisealistele Venemaa kodanikele võib olla välja antud sõjaväetunnistus, mis kehtestab nende sõjaaja-ülesanded ning mobilisatsioonikohustuse. Sõjaväetunnistus on ka paljudel naistel. See tähendab, et ka näiliselt tsiviilerialade (ka IKT) töötajatel võib oma kodakondsusest tulenevatest kohustustest lähtudes olla sõjaolukorras sõjalisi rolle ja ülesandeid, mille täitmist võidakse neilt nõuda tundide jooksul.

Selliste, IKT- ja küberturbealaste eriteadmistega ning vaenulikule võõrriigile lojaalsuskohustusega isikute ligipääs Eesti olulistele võrkudele kujutab endast julgeolekuohtu, mida tuleb kõigiti vältida ja ennetada.

Muutunud ohuolukord nõuab kohandumist ja suuremat turvateadlikkust, et vältida inimfaktorist tulenevaid küberturberiske. Nii tuleb eriti Eesti riigi- ja sõjalise valdkonna asutustel ning elutähtsa teenuse osutajatel olla teadlik oma teenusepakkujatest, koostööpartneritest ning nende allhankijatest, et välistada meid ohustada võivate kolmandate riikide kodanike juurdepääs olulistele võrkudele ja süsteemidele. Eelkõige tähendab see selget ülevaadet, kes täpselt ja millise juurdepääsu teenuse pakkumise raames asutusele ja selle võrkudele saab. Lepingupartnerile tähendab see kohustust kooskõlastada võimalikud allhankijad ning muud lepingulise koostöö käigus kaasatavad kolmandad isikud. Nõu saamiseks võib alati pöörduda ka Kaitsepolitsei ameti poole.

Enamik Venemaa ülikoolide lõpetajaid on läbinud sõjalise kateedri õppe

**Venemaa Föderatsiooni
kodakondsusega naine**

**Venemaa Föderatsiooni
kodakondsusega mees**

ülikool

sõjaline kateeder

sõjalise kateedri
õppejõud

armeeteenistus

Venemaa Föderatsiooni
relvajõud

RAHVUSVAHELISE TERRORISMI TÕKESTAMINE

Terrorismi ohutase Euroopas on kasvanud. Tõenäoliselt on ka Eesti terrorismi ja islamistliku äärmuslusega kaasneva ohu uue kasvufaasi alguses. Olulisemad terroristlikud organisatsioonid nagu al-Qaeda ja Daesh (tuntud ka nimega Islamiriik) oma liitlasorganisatsioonidega ei ole küll märkimisväärselt tugevamaks muutunud, aga nad on siiski suurendamas oma mõjuala Aafrikas ja Kesk-Aasias. Jätkuvalt on neil tugipunktid Lähis-Idas.

Kontrolli all hoitavatelt aladelt saadav tulu ja toetusd mujalt rahastavad neid piisavalt stabiilse arengu jätkamiseks. Aafrika riikide poliitiline ebastabiilsus ja osaliselt võimetus terroriorganisatsioonide vastu võidelda võimaldab tõenäoliselt ka tänava sellistel organisatsioonidel oma kontrolli alla saadud alad säilitada või isegi uusi alasid haarata.

Afganistani peetakse praegu terroriorganisatsioonidele turvaliseks riigiks välismõjutuste poolest, kui Daeshi ja Talibani režiimi omavaheline võitlus välja arvata. Daeshi Khorasani provintsi haru (ISKP, Islamic State Khorasan Province) on taastanud välisoperatsioonide toetamise võimekuse ning selle võrgustiku tuvastamine ja lõhkumine Euroopas on julgeolekuasutuste prioriteet. Seoses ISKPga on rünnakute kavandajatena Euroopas esile kerkinud teiste seas Kesk-Aasia riikide kodanikud.

2023. aasta ohutaseme kasvu peamised põhjused olid konkreetsete sihtmärkide nimetamine terroriorganisatsioonide poolt ning üleskutsed rünnakute korraldamiseks, radikaliseerumise suurenemine, seda eriti noorte hulgas, ja psüühiliste probleemidega inimeste vastuvõtlikkus rünnaku korraldamise üleskutsetele.

Islamistlikes gruppides kasvab islamifoobia narratiivi kasutamine. Selles kontekstis sildistatakse iga islamikriitika islamifoobseks, mistõttu seatakse ka liberaalsemate moslemite sõnumeid kahtluse alla. Islamifoobia peamine levitaja on Moslemi Vennaskond ja sellega seotud Euroopas tegutsevad organisatsioonid.

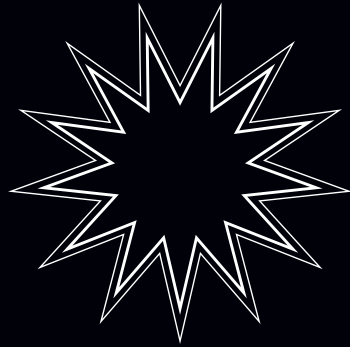
Moslemi Vennaskonna strateegia Euroopas on

- 1) propageerida islamiusku ja islamiidentiteedi visiooni;**
- 2) kaitsta islamiusku ja -identiteeti Lääne n-ö negatiivse mõju eest;**
- 3) tugevdada islami kohalolekut Euroopas;**
- 4) luua pikemas perspektiivis Euroopas islamiühiskond.**

Islamifoobia narratiivi kasutab ja propageerib ka varasemas Kaitsepolitsei ameti aastaraamatus kirjeldatud Venemaa poliitilise instrumendina tegutsev European Muslim Forum (EMF), mille juht on Venemaa kodanik Abdul-Vahed Validovitš Nijazov.

Eesti moslemikogukond, selle juhtimine ja arengusuundumused

Eesti moslemikogukond on jätkuvalt kasvav ning muutumas etniliselt üha mitmekesisemaks ja eripalgelisemaks. Kuigi tervikuna saab moslemikogukonda hinnata rahumeelseks, esinevad kogukonnas siiski suureneval määral mõningad negatiivsed arengusuundumused. Näiteks on täheldatav uussisserändajate madal kohanemise tase, vähene tahe õppida eesti keelt ja sobituda Eesti kombestikuga. See suurendab kogukondade segregatsiooni ning on ohuks julgeolekule ja avalikule korrale.

Moslemikogukonna usuliste juhtide omavahelised lahkkelid on muutmas senist kogukonna korraldust. Tegu on paratamatu arenguga, kuna uussissirändajate rahvusgrupid suurenevad ning see toob kaasa pingeid moslemikogukonna liidrite vahel.

Pinged moslemikogukonna juhttasandil pigem soodustavad radikaliseerumise fenomeni levikut. Seetõttu on oluline, et Eesti moslemikogukonna liidrid on isikud, kes juhivad mõõdukast islamist ja Eesti seadustest. Liidriteks ei sobi need, kes on varasemast seotud süütegude toimepanemise või organisatsioonide ja riikidega, kelle mõjutustegevus ohustab Eesti julgeolekut.

Kuna moslemikogukonna suurus Eestis on hinnanguliselt üle 10 000 inimese, on Eestisse imaamiks üritanud tulla mitmed inimesed, kellest osa on muu hulgas seotud islamistlike liikumistega. Kogukonna kasvuga kaasneb paratamatult rahvusvaheliste islamiorganisatsioonide suurem tähelepanu. Paraku on nende hulgas ka äärmuslikke vaateid viljelevad organisatsioonid, mis tegutsevad Euroopas ja Lähis-Idas.

On tõenäoline, et tulevikus hakkab Eesti moslemikogukonnas domineerima kogudus, mis toetub suuresti välisrahastusele.

Moslemikogukonna suurenemise ja laste arvu kasvu tõttu on kogukond ise loonud lastele koraani, kombestiku ja araabia keele õppimise tingimused. Kaalutakse ka islamikooli rajamist. Hinnanguliselt on Eesti moslemikogukonnas koolieas lapsi 500 ja 600 vahel, lähima 6–7 aasta jooksul lisandub neile ilmselt veel ligi tuhat last, mis paneb Eesti koolid,

mis on viimasel ajal võtnud vastu suure hulga võõrast kultuurikeskkonnast pärit lapsi, ja kooliõpetajad, kes on niigi stressis ja üle koormatud, senisest veelgi suurema töösurve ja vaimse koormuse alla. Samas on ühiskonna seisukohast laste sulandumine Eesti ilmalikku ühiskonda ja kooliruumi ning siinsesse komberuumi äärmiselt tähtis lõimumise seisukohast, et vältida Eestis separaatse ja riik riigis moslemiühiskonna teket, mille negatiivseid tagajärgi on olnud näha mitmel pool mujal Euroopas.

Eesti moslemikogukonna juhtidele oli 2023. aasta keeruline, kuna Euroopas levib eelkõige fundamentaalset islamit (salafismi) propageeriva Moslemi Vennaskonna veetav väidetavat islamifoobiat oma huvides rakendav ja väidetava islami teotamise vastane propaganda. Kahetsusväärsetel köidab see noori moslemeid, kes jagavad nende organisatsioonide väga kitsast vaadet – usureeglid on ülimumlikud ilmalike seaduste suhtes. Noorteni jõudmiseks on nn õige islami jutlustajad loonud oma organisatsioonid ja edukad sotsiaalmeedia kanalid, kus käsitatakse noorte elulisi probleeme ja antakse läbi islamiprisma nõu, kuidas käituda.

5. novembril 2023 Tallinnas Vabaduse väljakul toimunud meeleavaldus „Solidaarsuses Palestiinaga”. Esiplaanil teiste seas Eesti moslemikogukonna liige Ildar Muhhamedšin. Foto: Facebook, Ahmed Al Madani

Terrorism ja äärmuslus Eestis

Islamistliku terrorismiga kontaktide ja islamiäärmusluse kasv Eestis on tähelepanuväärne. Selle suurenemist on lihtne põhjendada. Euroopas toimus mitu radikaliseerumist soodustavat sündmust ning nendega kaasnenud infooperatsioonide ja kogukonna kasvuga kaasnes kontaktide arvu suurenemine.

Pärast Eestist pärit Abdurrahman Sazanakovi ühinemist terroriorganisatsiooniga Süürias juba aastal 2013 üritasid mitmed radikaliseerunud Eesti kodani-

kud ja elanikud minna Süüria-Iraagi konfliktitsooni. Praegusel ajal on aga Aafrika ja Kesk-Aasia konfliktitsoonidesse minemise asemel islamismi teravik suunatud Euroopasse.

Eestis on terrorismiohu kasvul oluliseks elemendiks terrorismiga seotud isikute transiit ja Eestisse elama asumise katsed¹⁶. Terroriorganisatsiooni PKK/Kongra Gel liikmed on teinud katseid Eestis oma tegevust alustada. Soome ja Rootsi liitumisel NATOga täheldas Kaitsepolitsei amet Kurdi töölisparteiaga PKK/Kongra Gel¹⁷ seotud inimeste huvi Eesti vastu. Tõenäoliselt

kardeti võimalikku Türgisse tagasisaatmist. Nende inimeste ettevõtluse ja võimaliku *hawala*-rahastusega¹⁸ seotud tegevuse ületoomise huvi Eestisse võib olla julgeolekule ohtlik. Ohuna tuleb silmas pidada radikaliseerumise lainet Hamasi-lisraeli konfliktist tulenevalt ning katseid rahastada terrorismi krüptovääringutega. Ettevaatlik tuleb olla ka Venemaa rände hübriidründe realiseerumisel, mille käigus võivad äärmuslased saabuda Eestisse.

Hamasi terrorirünnak Iisraelis ja selle mõju Eestis

21. jaanuaril 2023 Rootsis Türgi saatkonna ees põletas meelevaivaldusel koraani Taani-Rootsi topeltkodakondusega mees. 28. juunil 2023 põletas Rootsis iraaklasest pagulane koraani ja ta tegi seda veel mitmeid kordi. Koraani on Euroopas paremäärmuslased põletanud mitmeid kordi, kuid jaanuari ja juuni juhtumitele järgnenud reaktsioon üle maailma oli väga terav.

Mitmed terroriorganisatsioonid vandusid avalikult kättemaksu ja kutsusid üles Euroopas elavaid toetajaid usuteotuse eest rünnakuid korraldama. Rünnakute sihtmärkidena nimetati konkreetseid riike. Julgeolekuasutustel õnnestus ennetada mitmeid rünnakuid, kuid mitte kõiki. Esimene kättemaksurünnak toimus juba nädalapäevad hiljem Hispaanias. 25-aastane illegaalselt riigis viibinud marokolane tappis matšetega preestri ja haavas raskelt ühte kirikuteenrit. 16. oktoobril 2023 tappis Brüsselis Tuneesia kodanik kaks Rootsi jalgpallifänni ja vigastas ühte.

Olukord Euroopas oli kriitiline, kuna oli teada, et lisaks iseradikaliseerunud ründajatele planeerisid Euroopas tegutsevad terrorivõrgustikud samuti rünnakuid.

Terroriorganisatsiooni Hamas rünnak Iisraeli vastu mõjus paljudele Euroopa islamistlikele äärmuslastele võiduna. Niigi pingelisse keskkonda lisandus uus intsident, millele paratamatult pidi järgnema Iisraeli vastureaktsioon. Paljud Euroopa äärmuslased pidasid uut konflikti uskudevaheliseks konfliktiks, mis sobitus varasemasse nn usuteotuse stsenaariumisse. See omakorda suurendas radikaliseerumist.

Terroriorganisatsiooni Hamas rünnak Iisraeli vastu ja sellele järgnenud Iisraeli sissetung Gaza sektorisse on avaldanud mõju üle maailma. Selles konfliktis poole valinud inimeste omavaheline lepitamine on keeruline.

Pinged on olnud nähtavad ka Eestis. Kui varem ei väljendatud avalikult juudiviha ja islamistliku terrorismi julmuse mõistmist, siis nüüd suurenes moslemikogukonna liikmete radikaalsus. Õnneks piirdus see peamiselt sotsiaalmeedia postitustega.

Hamasi rünnakule järgnes islamistlike organisatsioonide sihipärane propagandalaine ja konfliktis usuvennade pooldamise õhutamise. Terroriorganisatsioonid kutsusid üles kiirele kättemaksule rünnakute korraldamisega.

Äärmuslaste ideoloogia leviku suurendamiseks on vaja saavutada toetajate arvu kasv ja seda soodustab ühiskonna lõhestumine. Lõhestumine ei pea olema maailmavaateline, vaid võib ka olla kitsa teema põhine.

¹⁶ 2023. aastal oli ligi 100 juhtumit (erinevat inimest) varasema keskmiselt 50 juhtumi (erineva inimese) asemel.

¹⁷ Kurdi töölispartei ehk PKK, uue nimega Kongra Gel.

¹⁸ *Hawala* on islamimaades levinud usaldusel põhinev traditsiooniline raha edastamise viis, kus raha ülekandmiseks ei pea seda füüsiliselt sihtkohta saatma. *Hawala*-haldur võib sularaha asemel vastu võtta ka väärisesemeid, kinnis- või vallasvara, mille väärtus arvestatakse ümber rahasse, mis antakse adressaadile.

Eesmärk on tekitada mõnes teemas kindel veendumus, millest ei taganeta. Veendumus oma tegevuste õigsuses ja paratamatuses annab äärmuslastele võimaluse kaasata inimesi, kes tegelikult nende maailma-vaadet ja eesmärke tervikuna ei toeta.

Propaganda abil soovivad äärmuslased aktiivselt normaliseerida sümboleid ja fraase, mis õhutavad vaenu ja viha.

Hamasi-lisraeli konflikti puhul on hakatud levitama Eestis islamistlike organisatsioonide propagandat. Seda on teinud ka need, kes tõenäoliselt ise ei tea ega mõista sellise propaganda päritolu ja konteksti. Sellist tegevust võib pidada radikaliseerimise fenomeni suurendamiseks teadmatusest või ignorantsusest.

Palestiinlaste toetuse propaganda keskendus peamiselt kahele erinevale kuulajale. Moslemitele suunatud sõnum keskendus usust tulenevale kohustusele aidata usuvendi. Mittemoslemitele suunatud sõnumi puhul ei räägitud Hamasi rünnakust, vaid okupatsioonist ja juutide vasturünnakust.

Eestis suurenes äärmuslike seisukohtade esitamine märkimisväärselt. Konflikti kahe vaate vahelised pinged mõjusid äärmusluse kasvule. Konfliktil oli nn päästikuefekt, mis Eesti puhul piirdus õnneks rahumeelsete meeleavalduste, piiripealsete sotsiaalmeedia postituste ja üksikutel juhtudel ka terroriakti või terrorismi toetavate sõnumitega. Tähelepanuväärse osa äärmuslikest sotsiaalmeedia postitustest tegid varem Kaitsepolitsei ameti huvialast puudunud inimesed. Leidus ka juhtumeid, kus Eestilt kaitset saanud isikud süüdistasid Eesti riiki genotsiidi toetamises.

Hägustusid teatud määral piirid salafismi, islamismi ja paremäärmuslaste vahel. Näiteks kasutasid salafistid, kes varem vägivaldale ei kutsunud, nüüd islamistide ja isegi natside sümboolikat ja *slogan*'eid. Paremäärmuslike vaadetega inimeste sõnum oli suunatud juutide vastu, kuid kasutati ka islamistide sümboolikat.

Terrorismi rahastamine

Terrorismi rahastamise allikad Euroopas on suures osas jäänud samaks. Need on ettevõtetus, organiseeritud kuritegevus, regulaarselt kogutavad annetused ja almused ning rahakogumise kampaaniad. Raha toimetamisel terroristlike ühendusteni kasutatakse endiselt sularahakullereid, *hawala*-võrgustikku, rahasiirdamisteenuseid ning vähemal määral ka traditsioonilisi panganduskanaleid.

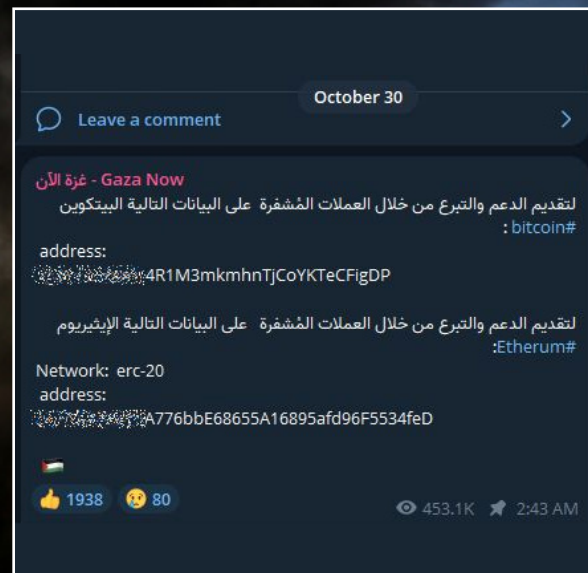
Eesti krediitiasutuste teadlikkus terrorismi rahastamise ohtudest on hea, mitteresidentide suhtes ollakse konservatiivsed. Jätkuvalt kätkeb endas riski teenuste pakkumine VIBAN-konto¹⁹ kaudu, mis on reeglina seotud piiriüleste makseteenuse osutajate ning virtuaalväringu teenusepakujatega.

Oktoobris lahvatanud Hamasi-lisraeli konflikt kasvatas Hamasi tegevuse toetamise üleskutsete arvu hüppeliselt. Rahastamisele kutsutakse üles nii kinnistes krüpteeritud foorumites kui ka avalikel sotsiaalmeediaplatvormidel. Selliseid üleskutseid tehakse nii avalikult kui ka varjatult, kogudes näiliselt raha näiteks kannatavate naiste ja laste toetuseks.

Teadmata kampaania ülesseadja tausta, kaasneb reeglina risk, et annetuse tegija ei tunne annetuse saajat ega tea selle lõppkasutajat ega raha kasutamise tegelikku eesmärki. Sellise tegevuse kaudu võib heauskne annetaja osutada terroristliku ühenduse toetajaks ja rahastajaks.

Eesti jurisdiktsioonis on tuvastatud mitmed tehingud, mis on tehtud Gaza piirkonnas tegutsevate isikute ja organisatsioonide toetuseks ning mille lõppkasutaja võib olla Euroopa Liidu rahvusvaheliste sanktsioonide subjekt terroriorganisatsioon Palestinian Islamic Jihad. Nende tehingute lõppkasutajate väljaselgitamiseks jätkab Kaitsepolitsei koostööd nii Rahapesu Andmebüroo kui ka rahvusvaheliste koostööpartneritega.

Pärast Hamasi rünnakut toimus Euroopas mitu terrorismiinsidenti, osa suudeti ära hoida.

Kuvatõmmis Telegrami grupist „Gaza Now“, kus kutsutakse üles toetama ja annetama krüptoväringutes nagu BTC ja ETH. Tõlge: Toetamine ja annetamine krüptoväringus Bitcoin/Ethereum kaudu järgnevalt aadressilt:...

¹⁹ Ingl *Virtual International Bank Account Number*. Pankadel puudub ülevaade VIBAN-konto kaudu tehtud tehingute kohta.

Kuidas toimus propaganda ja meelsuse kujundamine?

- 7. oktoobril 2023** ründas terroriorganisatsiooni Hamas sõjaväeline tiib Ezzeddine al-Qassam Brigades Iisraeli asulaid ja sõjaväe objekte. Rännaku käigus tapeti ligi 1200 inimest 43 riigist ja pantvangi võeti üle 200 inimese.
- 7.–13. oktoobril 2023** avaldasid al-Qaeda kõrgem juhtkond ja al-Qaeda liitlasorganisatsioonid²⁰ ning Daesh (tuntud ka kui Islamiriik) tunnustust rännaku täideviimise eest ja kutsusid korraldama rännakuid ka Euroopas.
- 8. oktoobril 2023** avaldas Moslemi Vennaskonna loodud organisatsioon The International Union of Muslim Scholars (IUMS) teate, milles IUMS toetas Hamasi tegevust, nimetades seda vastuhakuks okupatsioonile, ja kutsus üles usuvendadele tuge pakkuma.
- 9. oktoobril 2023** Palestine Scholars Association in the Diaspora avaldas Palestiinian Islamic Jihad kanalil vastu võetud usukäsu ehk *fatwa*, mis lubab tappa juute Iisraeli 1948. aasta piirides või moslemite riigis, millel on liitlusuhted Iisraelig.
- 11. oktoobril 2023** avaldati rahvusvahelises meedias Hamasi diasporaa ülema üleskutse, et 13. oktoobril 2023 saadetakse üle maailma moslemite raevusõnum sionistidele ja Ameerikale. Hamas palus rahaliselt toetada Gaza võitlejaid ja võidelda juutide vastu. Hamasi sõnul on praegu aeg „pühaks sõjaks“ maa peal, mitte teoorias.
- 19. oktoobril 2023** andis The International Union of Muslim Scholars (IUMS) välja usukäsu, milles kutsutakse üles täitma kohustust abistada ususõda ehk džihaadi Palestiinas ning jätkama rahumeelsete meelevalduste korraldamist ja boikoteerima Iisraeli.
- 20. oktoobril 2023** postitas Eesti Islami Koguduse ja Baltimaade Mosleminaiste Ühenduse juht Ildar Muhhamedšin koguduse Facebooki-lehel oma seisukoha konfliktikohta. Ta nimetas 1948. aasta Palestiina kaotust teiseks suurimaks moslemite kaotuseks 20. sajandil islami kalifaadi lagunemise järel. Sõnumi lõpetas ta mitmeti mõistetava seisukohaga: „Ajalugu on kinnitanud, et ei saa olla rahu õigluseta, ilma Jeruusalemmata, ilma Bait Ul Maqdes'ta²¹“.

Eesti Islami Kogudus Estonian Islamic Congregation

Ildar Muhhamedsin

October 20, 2023 · 🌐

Unquestionably, the help of Allāh is near.

The significance of Palestine in the Islamic faith and throughout Islamic History is second only to the significance of Mecca and Madina. The loss of Palestine in 1948 is second only to the downfall of the Islamic Caliphate as the greatest loss to the Muslim Ummah in this century, and the two events are strongly linked. What is the land of Palestine? What is its significance in Islam? What is the real nature of the conflict over Palestine? And what is the solution to its current occupation?

- 28. oktoobril 2023** kutsus al-Qaeda üles ülemaailmsele džihaadile Palestiina toetuseks. Kutsuti üles ründama juute, ristisõdalasi ja nende liitlasi üle maailma.
- 31. oktoobril 2023** andis The International Union of Muslim Scholars (IUMS) välja usukäsu ehk *fatwa*, millega kutsuti üles Iisraeli naaberriike Iisraeli sõjaliselt ründama. Džihaad Palestiina säilitamise nimel on usuline kohus, kuna islami õigus ei luba vaikida agressiooni korral ja seda mitte tagasi tõrjuda.
- 5. novembril 2023** toimus Tallinnas meelevaldus palestiinlaste toetuseks, kus osales üle 300 inimese. Rahumeelsena planeeritud meelevaldust üritas eskaleerida spetsiaalselt sellel meelevaldusel osalemiseks Hollandist Eestisse sõitnud Moslemi Vennaskonna liige.

Lapsed äärmusluse püünis

Paremäärmusliku ideoloogia üks ahvatlusi alaealistele ja lapseohtu täiskasvanutele on selle olemuslik keelatus – see on justkui lahe ja põnev. Osa selle ideoloogia müstilisusest seisneb ka visuaalses ja sümbolite keeles, mille taga peituvad paremäärmuslikud sõnumid jäävad teistele ühiskonnaliikmetele mõistematuks. Need sümbolid võimaldavad paremäärmuslastel luua ja kinnitada grupikuuluvust. Neid sümboleid kasutatakse propagandas ja värbamistegevuses, kleebitakse tänavapostidele, ühistranspordivahenditesse või ka avalike jõusaalide riidekappidesse.

Mida siis aga ette võtta noortega, kes selliseid sümboliteid kannavad? Kaitsepolitsei amet soovib olla tähelepanelik ning selliseid sümboliteid kandva noorukiga, olgu ta siis enda tutvusringkonnas või haridusasutuses, sõbralikult vestelda. Sest just tähelepanust, märkamisest tunnevadki radikaliseerumise teel olevad noored enamasti kõige suuremat puudust. Ehk õnnestub sel moel peatada kas või mõne nooruki edasiliikumine vägivaldseks muutumise teel, seda nii enda kui ka teiste vastu.

Paremäärmuslikust ideoloogiast kantud terrorismi oht on demokraatlikes ühiskondades viimastel aastatel kasvanud. Esimest korda käsitles Kaitsepolitsei amet selles kontekstis paremäärmuslasi 2021. aastal ning siis olid arengud Eesti kontekstis tagasihoidlikud.

Paremäärmusliku radikaliseerumise teele satuvad enamasti vaimse tervise või perekondlike probleemidega noored, kes sotsiaalmeedia äärealadel leiavad

keerulistele muredele lihtsakoelise selgituse: süüdi on mõni rahvus- või seksuaalne vähemus või hoopis liberaalne maailmakord. Liikudes aina väiksematesse ja kinnisematesse suhtlusgruppidesse, muutuvad jagatud ideed agressiivsemaks ja vägivaldsemaks.

Varem on Kaitsepolitsei amet aastaraamatutes nentunud, et paremäärmuslaste tegevus jääb tihti vaid virtuaalsesse keskkonda, kus oma vägivaldsete ideedega uhkeldades üritatakse üksteist üle trumbata, ning suhtlusgruppide liikmed ei pruugi üldsegi päriselul kohtuda. Viimase aasta jooksul on aga aina ilmselgemaks saanud selliste gruppide püüdlus realselt kohtuda. Ühistegevusi organiseeritakse nii Eesti-siseselt kui ka naaberriikide sarnaste grupeeringutega.

Osa paremäärmuslasi valmistuvad rassisõjaks ehk boogalooks. Üheks selliseks väljundiks on ühised treeningud, võitlusklubide loomine, mida Põhja-Ameerika vastavates ringkondades hakati nimetama *active club*’ideks. Kasutades sarnast nimekuju – Active Club Estonia –, esitlevad oma tegevust ka kümnekond kohalikku äärmuslast. Selle nime all postitatakse sotsiaalmeediasse pilte ning võetakse osa teiste riikide äärmuslaste korraldatud üritustest.

Mis puutub vasakäärmuslike rühmitusi, ei ole Eesti territooriumil nende tegevus olnud seni sellisel tähelepanu väärival tasandil, mis eeldaks Kaitsepolitsei ameti intensiivset tähelepanu, kuid selle vajaduse tekkides ei maksa kellelgi arvata, et neile asjakohast tähelepanu ei osutata ja meetmeid tarvitusele ei võeta.

²⁰ al-Qa’ida in the Arabian Peninsula (AQAP), Hurras al-Din (HaD), Al-Shabaab, al-Qa’ida in the Islamic Maghreb (AQIM), Jamaat Nusrat al-Islam wal-Muslimin (JNIM).

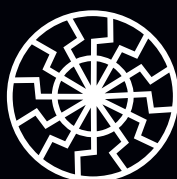
²¹ Masjid al-Aqsa (Bayt al-Maqdis või Baytul-Maqdis) on Al-Aqsa mošee Jeruusalemmas. Hamasi 7. oktoobril 2023 toimunud rünnaku nimi oli „Al-Aqsa flood“.

Levinud paremäärmusliku ideoloogia sümbolid

Soovitame selliseid sümboleid kandva noorukiga sõbralikult vestelda, sest enamasti tähelepanust radikaliseerumise teel olevad noored kõige suuremat puudust tunnevadki.

Haakrist Natsi-Saksamaa ja nimelt natsipartei punase põhjaga lipp sümbolina on endiselt olulisel kohal paremäärmuslaste ideoloogias. Tegemist on kõige selgema ja tugevama sümboliga, mille demokraatlikud riigid on oma avalikus ruumis keelustanud. Tihti otsitakse võimalusi end selle lipuga avalikus ruumis üles pildistada, et seda kangelaasteona kinnistes vestlustes teistega jagada.

Päikeseratas ehk Sonnenrad ehk *Black sun* on sarnaselt haakristiga olnud kasutusel mitmetes vanades kultuurides, kuid omakorda kaaperdatud kunstlikult loodud natsimütoloogia tarvis. Natsisümboolikas see kindlat tähendust ei omandanud.

Surnupealuu ehk Totenkopf sellises kujunduses nagu seda kasutasid Natsi-Saksamaa Relva-SS-i üksused. Surnupealuu motiiviga torusall on üks levinumaid riideesemeid, millega paremäärmuslased end teistele omataolistele äratuntavaks teevad.

Rõngasrist või keldi rist on varajane kristlik sümbol, mis oli päikesemärgina kasutusel ka mitmetes eelkristlikes kultuurides. Natside kaasajooksikud Norras hakkasid seda kasutama Teise maailmasõja eel ning pärast sõda ka Ku Klux Klani liikmed USAs. Paremäärmuslaste seas on see laialt levinud sümbol, mida stiliseeritakse ka vastavalt organisatsiooni nimele.

Ruunilaadses stilistikas **Wolfsangel või Wolfsanker** ehk hundikonks ei ole ruun. Keskajal kasutati sarnast topeltkonksu liha sisse peidetuna ja puu otsa riputatuna huntide püüdmiseks. Hunt ja temaga seonduv oli natsimütoloogias olulisel kohal ning seda sümbolit kasutasid ka eri sõjaväeosad.

Algiz- ehk elhaz-ruun tähendas puud või põtra. Seda kasutasid enda sümbolina Teise maailmasõja ajal mitmed Natsi-Saksamaa sõjaväeosad.

Tyr-ruun on põhjala mütoloogias sõja- ja õigluse jumala sümbol. Sarnaselt teistega kasutati seda natsisümbolikas. Tänapäeval on kõige rohkem levinud Põhjamaade paremäärmuslaste organisatsioonide sümbolikas.

Natsi-Saksamaa sõdur on paremäärmuslastele oluline sümbol, kuna viitab Relva-SS-ile kui kõrgeima rassi elitaarsele väeosale. Natsi-Saksamaa sõduri kui sümboli juures on olulised kaks detaili: Relva-SS-i logo ja Teise maailmasõja aegse Saksa kiivri kuju.

Karikatuur „**Röömus kaupmees**“ on USA rassistliku karikaturisti 1980. aastate looming, mis hiljem suhtlusvõrgustike äärealadel taas levima hakkas. Eba-proportsionaalsete näojoonte ja *kippah*-mütsiga tegelane, kes röömsalt käsi kokku hõõrub, väljendab paremäärmuslikus propagandas juute. Antisemiitlus on oluline osa paremäärmuslikust ideoloogiast esiteks ajaloolistel põhjustel, kuid veebis levivad vandenõuteooriad õhutavad juudivastasust veelgi enam.

Paremäärmuslaste ideoloogia levib peamiselt sotsiaalvõrgustikes koos erinevate muude veebikultuuri aspektidega. Näiteks kasutatakse levinud meeme, millele tehakse paremäärmuslusele viitavaid lisandusi: näiteks trollinäole (*trollface*) Hitleri vuntside ja soengu lisamine või konn Pepele natsisümbolika külge kleepimine. Trollinäo või konn Pepe kasutamine internetipostituses ei viita iseenesest paremäärmuslikule sisule või postitaja sellistele vaadetele, kuid paremäärmuslased kasutavad tihti meemikultuurist pärit kujundeid või tegelasi, mille abil enda ideoloogilist sisu levitatakse.

14/88

Paremäärmuslastele meeldib oma sõnumeid peita ka numbrikombinatsioonide taha, millest levinuim on 14/88. Selle esimene pool viitab USA paremäärmusliku terroristi David Lane'i loodud 14-sõnalisele üleskutsele: „peame kindlustama oma inimeste eksistentsi ja tuleviku valgetele lastele“ (*‘we must secure the existence of our people and a future for white children’*). Teine pool sellest viitab tähestiku 8. tähele ehk H-tähele: lühendit HH kasutatakse viitena natsitervitusele „*Heil Hitler!*“.

Tulirelvade ja/või lõhkeaine ebaseaduslik käitlemine

Kaitsepolitsei fookuses on sellised relvakaubanduse juhtumid, kus tulirelva käitlemise nõudeid rikutakse selle üle riigipiiri toimetamisel või millega kaasneb oht Eesti Vabariigi julgeolekule, sõltumatusse või territoriaalsele terviklikkusele. Praegu ei ole Eesti illegaalse relvakaubanduse riskiriigiks.

Venemaa täiemahulise sõja tõttu on Ukrainas käibel palju relvi ja laskemoona. Sõjaseisukorra tõttu on riiklik kontroll nende relvade leviku üle raskendatud. Kui sõda Ukrainas lõpeb või konflikt mitteaktiivsesse faasi jõuab, võivad sõjas kasutusel olnud relvad ja laskemoon ebaseaduslike võrgustike kaudu Euroopasse levida. Esmajärjekorras avalduvad mõjud konfliktikolde naaberriikides ja see omakorda tõstab ka Euroopa ohutaset.

Eesti ei pruugi olla relvakaubanduse sihtriik, kuid ka relvade transiiti läbi Eesti tuleb tõkestada. Militaarrelvade – eriti just suure tulejõuga käsitulirelvade – sattumine terroristide, äärmuslaste või vaenuliku välisriigi huvides tegutsevate isikute kätte oleks selgeks julgeolekuohuks.

Relvad Brüsselist Tallinna

2023. aastal avastas Maksu- ja Tolliamet Brüsselist Tallinna liikunud kaubikus olevate kolimisjäakide seast üllatava panderolli. Eesti elamisloa, aga Soome Vabariigi ja Alžeeria kodakondsusega M. Y. T. esitas tellimuse Türgi päritolu Belgia kodanikule K. Y-le.

Ülesanne oli Belgiast toimetada kaubik ühes ebaseaduslike tulirelvade ja narkootikumidega Helsingisse. K. Y. oli nõus kaubiku transportima vaid Tallinnani. K. Y. saatis kaubikut treileri peale laadides M. Y. T-le sõnumi, et kaubiku kaubaruum on kolimisega seotud esemeid täis. Laadungist hoolimata võttis ta kaubiku treileri peale ning sõitis alustuseks Brüsselist Saksamaale, sealt edasi Varsavisse, Leetu, Lätti ja sealt omakorda võttis suuna Tallinna. Poola ja Leedu piirile lähenedes küsis M. Y. T., kaugel K. Y. on. Ja sai vastuseks, et nii kui piiri ületab, annab teada.

Kui mujal ületas ta piiripunktid valutult, siis Ikla piiripunktis sekkus Maksu- ja Tolliamet, kes leidis erinevate esemete all asunud diivani seest omakorda tekkidega kaetud kasti, mille sees oli viis musta värvi riidest kotti kirjaga „Kaytan“. Kottide sees oli ühtekokku pea 20 kg puhast amfetamiini. Lisaks narkootikumile leiti ka kaks automaattulirelva. Kogu juhtumit kontrollima hakates selgus, et tegu on rahvusvaheliselt organiseeritud kuriteoga. Haagis moodustati Euroopa Liidu Kriminaalõigusalase Koostöö Ametis (Eurojust) rahvusvaheline ühine uurimisgrupp, kuhu kuulusid Eesti Vabariigist Lääne ringkonnaprokuratuur ja Kaitsepolitseiamet, Soome Vabariigist Keskkriminaalpolitsei ning Belgia Kuningriigist Brüsseli Föderaalpolitsei.

Niidiid viisid Soome Vabariigis Helsingis elava T. P. S-i kinnipidamiseni. M. Y. T. Tallinnas asuvast maa-alusest garaažiboksist leiti veel automaattulirelv Zastava, millelt oli relvanumber eemaldatud, ning revolver Harrington & Richardson Young America Double Action. M. Y. T., kes kogu tegevust Marokost telefonitsi juhtis, võttis Soome Keskkriminaalpolitsei kinni juulis.

Soome Vantaa lennujaama parklast avastati M. Y. T-ga seotud kaubik, millest leiti veel tulirelv Glock. Brüsseli lennujaamas leiti M. Y. T-ga seotud sõiduautost veel kaks tulirelva Glock.

Menetluse käigus Soome Vabariigis, Belgia Kuningriigis ja Eesti Vabariigis leiti ühtekokku kriminaaltulu vähemalt 476 185 eurot. Erinevate läbiotsimiste käigus eri riikides leiti ja võeti ära kolm automaattulirelva, neli püstolit ja üks revolver.

Kuna tegu on Soome kodanikega ja osaliselt Soomes toime pandud kuritegudega, toimub kohtumenetlus Soome Vabariigis. Esimeses kohtuastmes sai M. Y. T. karistuseks 12 aastat ja 6 kuud vangistust, T. P. S. 9 aastat ja 6 kuud vangistust. M. Y. T. on otsuse edasi kaevanud. Kohtueelne menetlus Eestis on lõppenud.

Üldjoontes võib aga tõdeda, et toimunud plahvatuste ja konfiskeeritud lõhkeainete statistika 2023. aastal kinnitab langustrendi. Lõhkeainet leitakse koguliselt

igal aastal järjest vähem ja on tervitatav, et enamik inimesi teavitab lõhkematerjali või potentsiaalselt ohtliku seadeldise leidmisest Päästeametit.

Lõhkeaine ja lõhkeseadeldiste ebaseaduslikust käibest kõrvaldamise kontekstis on valdav osa demineerijate tööst seotud Eestisse viimastest suurtest sõdadest ja Nõukogude vägedest jäänud lõhkekehade kokku korjamise ja kahjutuks tegemisega. 2023. aastast saab näidetena tuua vana talumaja lammutustöödel Viljandimaalt suvel leitud ja Valgamaale toimetatud suure koguse 1944. aastal toodetud trotüülilaengute vabatahtliku loovutamise juhtumi ning Tartumaalt läbiotsimisel ära võetud mürskude juhtumi – viimased olid küll lõhkeaine säilimiseks ebasobivates oludes pikaajalise hoidmise tõttu plahvatusvõime kaotanud.

Isevalmistatud lõhkekehad võivad viidata pahatahtlikkusele ja rünnakukavatsusele.
Foto: Kaitsepolitsei amet

22 tankitõrjemiini koormakatte all

2024. aasta alguses jõudis lõpuni kohtumenetlus isikute grupi suhtes, kes hoiustasid suurel hulgal lõhkeainet, tulirelvi ja laskemoona omaenda kodus. Lääne-Virumaal oli ühes hoovis koormakatte all 22 tankitõrjemiini, neist 7 miini sütikuga. Koduaed oli ilma piirdeta ning naabrite majapidamised vahetus läheduses. Kui keegi oleks näiteks pahaaimamatult koormale otsa tagurdanud, oleks suure tõenäosusega järgnenud tankitõrjemiini otstarbele vastava mõjuga plahvatus.

Ühtekokku võeti meestelt ära 13 ebaseaduslikku tulirelva ja 25 eestlaetavat revolvrit, 1086,9 grammi püssirohtu ja 123,2 grammi trotüüli ning 67 ühikut lahingumoonat.

Leitud trotüüli kogus kombineeritult lahingumoonaga oleks plahvatades tekitanud inimeste elule ja tervisele pöördumatut kahju.

Selline relvade ja lõhkeaine kogumine on ohtlik nii toimepanijatele endile kui ka kõigile kõrvalistele isikutele, kes asuvad läheduses.

Lisaks juba varasemates aastaraamatutes mainitud detektoristidele ja nn musta arheoloogiaga tegelejatele on Kaitsepolitsei amet enda tööpraktikas korduvalt näinud, et lõhkeainetega samalaadset ohtu kujutavad endast eksperimendid pürotehnikaga. Keemiast ja erinevate ohtlike ainete katsetamisest huvitatud isikud

on tellinud internetipoodidest suurtes kogustes pürotehnilisi aineid või nende lähteaineid. Ainetega eksperimenteeritakse ohutusnõuetele mittevastavates kodulaborites.

Sellise tegevusega tekitatakse väga ohtlikke olukordi ning halvemal juhul seatakse ohtu nii enda kui ka süütute kõrvaliste inimeste elu. Kahtlustades, et keegi eksperimenteerib lõhkeainete või pürotehniliste ainete, tuleb inimeste elu kaitsmise ja vara hoidmise huvides sellest viivitamatult teavitada Päästeametit või Kaitsepolitsei ametit. Samamoodi tuleb käituda, olles ise leidnud lõhkeainet või sõjamoona või omades infot selliste ainete ebaseadusliku kogumise kohta. Vabatahtliku loovutamise teel on võimalik ära hoida surmavate tagajärgedega õnnetusi.

Samas on jätkuvalt ohumärkideks sellised leiud, mis viitavad teadlikult lõhkeseadeldiste valmistamisele või ebaseaduslike relvade ja laskemoona kogumisele varjatud asukohta. Sellised juhtumid võivad viidata kuritahtlikkusele ja rünnakukavatsusele ning selliste kaasuste puhul on vaja ohu hindamiseks põhjalikumalt infot koguda. Lõppenud aastal algatas Kaitsepolitsei amet kaks kriminaalasja selliste leidude uurimiseks.

Lõppenud aastal toimus Eestis üks plahvatus, milles hukkus Kaitseväe instruktor. Kaitsepolitsei amet algatas asjaolude selgitamiseks kriminaalasja plahvatuse tekitamist käsitleva paragrahvi järgi.

Keemiliste, bioloogiliste, radioaktiivsete ja/või tuumamaterjaliga (CBRN²²) toime pandud rünnakute oht on Eestis ja ka Euroopas laiemalt praegu madal. Küll aga peab selliseks ohuks valmis olema, sest CBRN-kriisi lahendamine nõuab spetsiifilisi teadmisi ning väga efektiivset asutustevahelist koostööd. Valdkonna infovahetust, ühiseid õppuseid, varustuse soetamist ja koolituskavade väljatöötamist koordineerib CBRNi juhtgrupp²³.

2023. aastal viidi USA erinevate ametkondade toetusel läbi esmareageerijatele suunatud WMD *Crime Scene Operations Course*, kus õpiti kasutama CBRN-sündmuskohal töötamiseks vajalikku kaitsevarustust, ohu tuvastamise seadmeid ning tehti läbi erinevaid praktilisi harjutusi. Sisekaitseakadeemias on CBRN-juhtgrupi sisendi alusel valmimas CBRN-esmareageerijate baaskoolitus ning välja töötatakse ka juhendmaterjal tolliametnikele CBRN-ohu korral tegutsemiseks.

²² CBRN (*chemical, biological, radiological and nuclear defence*) – ingliskeelne akronüüm, millega tähistatakse keemilise, bioloogilise, kiirgus- ja tuumavaldkonna kuritahtlike ohte ja kaitset nende eest.

²³ Juhtgruppi kuuluvad lisaks Kaitsepolitseiametile veel Terviseameti, Põllumajandus- ja Toiduameti, Maksu- ja Tolliameti, Politsei- ja Piirivalveameti, Päästeameti ja Keskkonnaameti esindajad ning osalevad ka Sotsiaalministeerium, Siseministeerium, Kaitseministeerium, Kaitsevägi, Sisekaitseakadeemia, Kaitseväe Akadeemia ja Riigikantslei.

Lääne-Virumaal lebas ühes hoovis koormakatte all 22 miini. Enamik neist oleksid olnud võimelised tekitama väga suurt kahju nii omanikule kui ka tema naabritele.
Foto: Kaitsepolitseiamet

MAJANDUSJULGEOLEK

Eesti on korruptsioonitaju indeksi järgi madala korruptsioonitasemega riik. Avastatud korruptsioonikuri-teed on üldjuhul üksikjuhtumid. Kui aga korruptsioon või selle oht esineb mõnes asutuses pidevalt, on vaja läbipaistvust ja ametnike eetikataset parandada. Kõrgemad riigiametnikud on eeskujuks ja laiemale kogu ühiskonna ning seeläbi ka julgeoleku mõjutajad. Seetõttu tegeleb Kaitsepolitsei amet teiste ülesannete seas ja seadusega antud volituste kohaselt ka kõrgemate ametnike hulgas korruptsiooni avastamise, ennetamise, tõkestamise ja uurimisega.

Korruptsioon kaitsevaldkonnas ohustab otseselt riiklikku kaitsevõimet ja selle usaldusväärsust. Kaitsevaldkonna nõrgestamine korruptsiooni kaudu on väga ohtlik eriti kriitilistel perioodidel. Konkurentsi pärssimine ning õigusvastased kokkulepped võivad vähendada kaitsevõimekust, aga ka kaitsetööstusettevõtjate huvi osaleda edaspidi kaitsesektori hangetel. Laiemalt põhjustab korruptsioon toodete ja teenuste kallinemise.

Kaitseministeeriumi, Kaitseväge ja Kaitseliidu hanked on Kaitsepolitsei ameti seisukohast eriti suure prioriteediga, kuna on otse seotud riigi välisjulgeolekuga.

2023. aasta detsembris jõustus Harju Maakohu poolt karistuskokkulepe, millega mõisteti Kaitseliidu peastaabi töötajale altkäemaksu andmises süüdi ettevõtja A.T. Kaitseliidu töötaja lasi sel ettevõtjal tasuda oma isiklike arveid ja remontida isiklike sõidukeid vähemalt 14 korral ning andis vastutasuks A.T.-le kuuluvale ettevõttele Kaitseliidu sõidukite remondi ja hoolduse töid.

Harju Maakohus mõistis altkäemaksu lubamise või andmise paragrahvi alusel A.T. karistuseks aasta ja kuus kuud vangistust tingimisi, mida ei pöörata täitmisele, kui ta läbib kaheaastase katseaja. Selles kriminaalasjas jätkub prokuratuuris menetlus veel mitme altkäemaksu andmises kahtlustatava ning ühe altkäemaksu võtmises kahtlustava inimese asjus.

2024. aasta alguses karistas Tartu Maakohus endist kõrget politseiametnikku omastamise, arvete võltsimise ja nende kasutamise, kelmuse ja riigisaladuse avalikustamise eest. Kohtus uuritud tõendid näitasid, et tegevus oli ulatuslik, süstemaatiline ja pikaajaline. Seejuures jätkasid uurimisalused tegude toimepanemist ka veel ajal, kui nende suhtes oli juba esitatud kuriteokahtlus. Kohus andis selge sõnumi, et ettevõtja ei tohi segamini ajada enda ja äriühingu rahakotti, sest ettevõtja peab arvestama ka kaasosanike ja -aktionäride huvidega. Harju Maakohus mõistis politseiametniku süüdi ASi Tartekplus vara kavatselt omastamises enam kui 276 000 euro ulatuses; Politsei- ja Piirivalveameti sisekontrolli talituse juhina ametialases kelmuses ja Politsei- ja Piirivalveameti piiratud tasemega riigisaladuse ASi Tartekplus ruumidesse toimetamises ja seal hoidmises ning seeläbi riigisaladusele ebaseadusliku juurdepääsu võimaldamises. Olgugi et kohus mõistis ametniku julgeolekukontrollis valeandmete esitamise süüdistuses õigeks, rõhutas kohus, et julgeolekukontrollis valetada ei tohi. Tegemist on veel jõustumata kohtuotsusega, menetlus jätkub järgmistes kohtuastmetes. Endine politseiametnik ise ennast üheski süüdistuses süüdi ei tunnista.

Eesti innovatsiooni tuleb kaitsta

Viimaste aastate jooksul on Venemaa püüdnud kasutada majanduslikke survemeetmeid Eesti ja meie liitlaste julgeoleku haavamiseks. Euroopa Liidus, aga ka Eestis on kehtestatud täiendavaid sanktsioone, parandatud on välisinvesteeringute hindamist ning selgelt on vähendatud Venemaaga majandussidemeid. Täiendavalt hindab Euroopa Liit majandusjulgeoleku strateegiat värskendades tarneahelate vastupidavust, elutähtsa taristu füüsilist ja küberjulgeolekut, tehnoloogiate turvalisust ning majanduslikku sõltuvust.

Enda loodud majandusliku väärtuse, sh tehnoloogilise väärtuse kaitsel on oluline roll selle loojal või omanikul. Uusi investeeringuid ja äripartnereid valides tuleb olla tähelepanelik. Välisinvestorite valikul soovitab Kaitsepolitseiamet veenduda, et investori taga ei varjaks ennast vaenuliku võõrriigi huvid. Sealhulgas on oluline, millised on kolmandatest riikidest tulevate võimalike investorite või partnerite äri- ja kultuuritavad ning nende äripartnerid ja lõppkasusaajad. Kui innovatiivne Eesti ettevõtte leiab endale suurinvestori, kes ei ütle ära koostööst Venemaa sõjatööstusega, võidakse pöörata Eestis loodud väärtus meie endi vastu.

Vastutustundlik ettevõtja saab ise palju ära teha. Oluline on tunda oma klienti, aga tunda ka oma äripartnerit, potentsiaalset investorit. Tuleb kaitsta ennast, oma loodavat väärtust, ärisaladusi, intellektuaalset omandit, oma inimesi ja laiemalt nii enda kui ka oma riigi julgeolekut. Eesti hindab majandusvabadust, sest

sellega kaasneb majanduskasv. Kui aga tekib olukord, kus huvitatud pool püüab majandusvabadust ära kasutada riigi haavamiseks, siis tuleb pöörduda Kaitsepolitsei ameti poole.

Välisinvesteeringud

Arvestades majandusjulgeoleku kasvavat tähtsust, on õiguskaitse- ja julgeolekuasutuste hinnang Eestisse väljastpoolt tulevate investeeringute kohta kasulik. Välisinvesteeringute usaldusvääruse hindamise eesmärk on ära hoida kapitali, teenuste ja toodete sattumine vaenulike riikide käsutusse ning sanktsioonide nimekirja kantud isikute kätte.

Uute väliste koostööpartnerite valimisel on vaja mõista partneri ärikeskkonda laiemalt, sest see hakkab mõjutama edasist koostööd, mille mõju ulatub Eestisse tagasi. Väliskapitali kaasamisel või välisriikide ettevõtetega koostöö tegemisel on vaja selgitada, kes on tegelikud kasusaajad ning millised on tarneahelad, kes on toodete ning teenuste lõpptarbijad. 2023. aasta septembris jõustus seadus, mis võimaldab hinnata välisinvesteeringu usaldusväärust Eesti julgeoleku või avaliku korra seisukohalt olulises majandusvaldkonnas, ning siin on Kaitsepolitsei ameti ülesanne analüüsida võimalikke julgeolekuohte.

Sanktsioonid tahte piiramiseks

Venemaale rahvusvaheliste sanktsioonide kehtestamise eesmärk on olnud avaldada võimalikult suurt negatiivset mõju Venemaa majandusele, võimekusele ja tahtele sõda pidada. Oluline on teha kättesaamatuks tehnoloogiaid ja seadmeid, mis aitavad Venemaa sõjateostust. Sanktsioonide rakendajatele, õiguskaitse- ja julgeolekuasutustele on raskeks proovikiviks sanktsioneeritud kaupade liikumine Venemaaga majanduslikult seotud kolmandate riikide ettevõtete kaudu. Sellisel viisil sanktsioonidest möödahiilimise tõkestamiseks tehakse nii diplomaatilisi kui ka õiguskaitselisi jõupingutusi. Venemaa ja teda toetavate ettevõtjate varasid on külmutatud ning Eesti aitab tõkestada sanktsioonide nimekirja kantud isikutele raha ja muude majandusressursside kättesaadavaks tegemist. Kui Euroopa Liidu või Eesti valitsuse kehtestatud sanktsioone on tahtlikult rikutud, järgneb sellele kriminaalmenetlus.

Sanktsioonialuste kaupade ja teenuste tarneahelate katkestamine väljaspool Euroopa Liidu liikmesriikide territooriumi on komplitseeritud. Kaitsepolitsei amet tunnustab paljusid ettevõtjaid, kes ise rakendavad piisaval määral hoolsusmeetmeid, et mitte rikkuda sanktsioone, ning juhivad tähelepanu võimalikele sanktsioonidest möödahiilimise katsetele.

Kaitsepolitsei amet juhib ettevõtjate tähelepanu sellele, et Venemaa ettevõtjatega jätkuvalt majanduslike tehingute tegemisel on suur oht teha majanduslikud ressursid kaudselt kättesaadavaks füüsilistele ja juriidilistele isikutele, kes on kantud sanktsioonide nimekirja, ja seeläbi toetada agressiooni jätkumist. Sanktsioonirežiimis ei saa prevaleerida majanduslikud kokkulepped tehingute jätkamiseks, kui sellega võidakse rikkuda sanktsioone. Ei maksa ka silma kinni pigistada või teadlikult mööda vaadata, milline on Venemaale saadetava sanktsioonidega katmata kauba lõppkasutus või kes on kasusaaja. Sanktsioonirežiimi rikkumise riski kõrval peab arvestama tõsise maineriskiga, millel on omakorda oht muuta majandus haava-

tavaks. Jätkuvas vastasseisus, sh majanduslikus, ei pruugi Venemaa-suunalise äri jätkaja olla ise aktsepteeritavaks teekaaslasena senistele äripartneritele ja tarnijatele, kes väldivad Venemaa majandussidemeid või on otsustanud oma portfelli Venemaaga seotud ärist loobuda.

Venemaa vajadus läänes toodetud kõrgtehnoloogia järele ei ole kahanenud ja eesmärgiks seatud tehnoloogilist sõltumatust ei saavutata veel niipea. Venemaa arvestab rahvusvaheliste sanktsioonide kehtimisega pikas perspektiivis ning seetõttu puutume kokku järjest keerulisemate skeemidega, mille eesmärk on hankida läänes toodetud kahese kasutusega ja/või sõjalist kaupa²⁴.

Oma eesmärkide saavutamiseks on Venemaa tundma õppinud Euroopa Liidu tolliprotseduure ja reeglistikke ning Venemaa sõjatööstusele huvipakkuvate tehnoloogiate ja seadmete tootjaid. Nendega luuakse usalduslikud suhted Euroopa Liidus asuvate vahendajate kaudu variisikute ja -firmade toel.

Keerukad hankevõrgustikud, mis koosnevad Euroopa Liidus asuvatest vahendusfirmadest ja kolmandates riikides olevatest varasema ajaloota lõppkasutajatest, on suureks probleemiks julgeolekuasutustele, et Venemaal ei õnnestuks sanktsioonidest kõrvale hiilida ning enda sõjalist võimekust kasvatada. Kaupade ümbersuunamisel kasutatakse kolmandaid riike, kes ei ole liitunud Euroopa Liidu kehtestatud sanktsioonidega ning kellega Venemaa teeb tihedat majanduskoostööd.

Venemaa olulisim tuluallikas on võimalikult kõrge hinnaga toormaterjalide, eelkõige nafta, gaasi ja nende saaduste eksport. Toornaftat ja rafineeritud naftasaadusi on keelatud importida, välja arvatud mõne erandiga. Venemaa naftale kehtestatud hinnalagi piirab erakorralistest turutingimustest tingitud hinnatõuse ja vähendab järsult tulu, mida Venemaa on nafta müügist teeninud pärast seda, kui alustas sõda Ukraina vastu.

²⁴ Kahesuguse kasutusega kaup on kaup, sealhulgas tarkvara ja tehnoloogia, mida saab kasutada nii tsiviil- kui ka sõjalisel otstarbel.

Võltsitud dokumendid

Kaitsepolitsei amet alustas möödunud aastal Maksu- ja Tolliameti kuriteokaebuse alusel kriminaalmenetlust rahvusvahelise sanktsiooni rikkumise ja võltsitud dokumentide kasutamise kahtluses, mis seondub raske kütteõli impordiga Venemaalt Eestisse.

2022. aasta septembris ehk vähem kui kaks kuud pärast seda, kui oli jõustunud keeld osta, importida, üle anda erinevaid naftatooteid, kui need pärinevad Venemaalt või neid eksporditakse Venemaalt, saabus sealt Eestisse erakordselt suur kogus rasket kütteõli. Esitatud dokumentatsiooni kohaselt pärines see Kasahstanist, kuid läbis Venemaad transiidina. Tolliprotseduuride käigus esitatud dokumentide põhjal tekkis Maksu- ja Tolliametil kahtlus, et kauba päritolu tõendavad dokumendid võivad olla võltsitud ning

kaup pärineb tegelikult Venemaalt. Kõnealust kahtlust kontrollitakse kriminaalmenetluses, et välja selgitada, kas kauba importimisel on rikutud rahvusvahelist sanktsiooni rakendavas õigusaktis sätestatud keeldu ja selle varjamiseks on esitatud ametiasutusele võltsitud dokumente.

Peamised sanktsioonide rikkumiste kohta alustatud kriminaalmenetlused on seotud üle piiri Venemaale keelatud tehnoloogia (sh arvutid, mikrokiibid jms) ja ka luksuskauba, sh autode, rõivaste ja veini ning sularaha toimetamisega. Eesti pädevad asutused koostöös välisriikide partneritega pööravad sanktsioonide rikkumisele ja neist kõrvale hiilimisele tähelepanu ning ühiselt selgitatakse välja Eestis tegutsevate ettevõtjate seotus keelatud kaupade või ressursside Venemaale jõudmisega.

Sidekaablite lõhkumine Läänemeres

2023. aasta tõi terava tähelepanu alla Eesti elutähtsa infrastruktuuri ja varustuskindluse. Mullu oktoobris, tugeva tormi ajal sai kahjustusi Läänemere veealune taristu – Soome majandusvööndis lõhuti Balticconnectori gaasitoru ning Eesti majandusvööndis kaks sidekaablit. Üks sidekaablitest, Eesti ja Rootsi vaheline telekommunikatsiooniettevõttele Arelion kuuluv ühendus, sai kahjustada ja selle läbilaskevõime vähenes. Teine kaabel, Eesti ja Soome vaheline Elisa ettevõtte andmesideühendus, purunes täielikult.

Eesti ja Soome ametkonnad reageerisid kohe, algatati kriminaaluurimised ning moodustati ühine uurimisrühm. Analüüsidest Läänemere laevaliiklust ja sündmuste toimumise aegu, sai selgeks, et kolm intsidenti on omavahel seotud ning laev, mis võis kahju põhjustada, on Hong Kongi lipu all seilav konteinerlaev „NewNew Polar Bear“.

Seesugust menetlust ei ole Eesti riigil varem olnud. Sidekaablite lõhkumine toimus küll Eesti majandusvööndis, kuid territoriaalvetest väljaspool. Lisaks sündmuskohtade paiknemisele tegi uurimise keeruliseks ka hilissügisene ilm. Menetlustoimingute läbiviimiseks pidid uurijad arvestama tuuleoludega ning trotsima tormist merd.

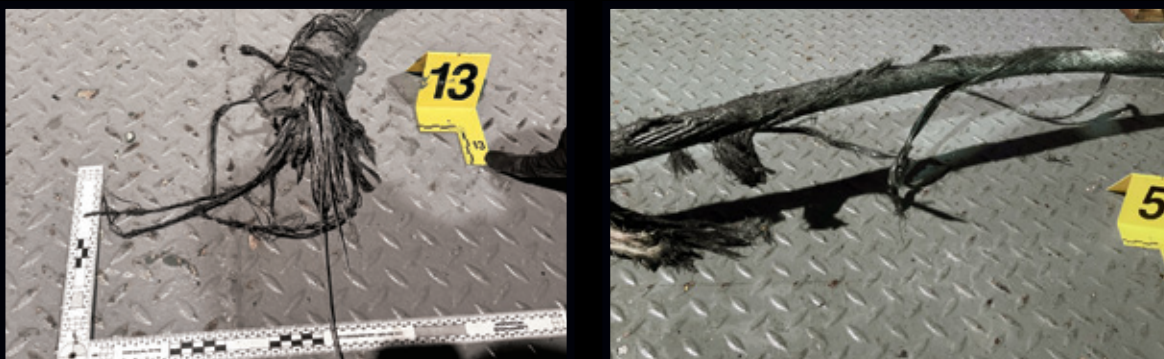
Koostöös Eesti Mereväega ning Soome ja Rootsi ametkondadega uuriti allveerobotite ja sonaritega sündmuskohti ning koguti asitõendeid. Sai selgeks, et gaasitoru ja sidekaablite kahjud on inimtekkelised. Mere põhjas kulges pikk lohistamisjalg ja gaasitoru

vahetust lähedusest leiti ankur, mis võis jälje põhjustada. Allveeuuringute käigus kontrolliti üle ka teised Läänemere kriitilise taristu objektid – rohkem kahjustusi ei tuvastatud.

Laev, mis praeguse uurimisversiooni kohaselt võis kahjud põhjustada, kuulub Hiina ettevõttele. Eesti ametivõimudel ei olnud rahvusvahelise mereõiguse kohaselt võimalik laeva peatada ega laeva pardal menetlustoiminguid teha. Uurimiseks vajaliku info saamiseks on nii Eesti kui ka Soome esitanud Hiinale õigusabipalve.

Kuigi praeguseks ei ole uurimine lõppenud ja kindlasti on veel vara teha järeldusi süüdlase ja teo tahtlikkuse kohta, võime riigina juba praegu teha juhtunust järeldusi merealuse kriitilise taristu kaitsmiseks tulevikus. Elutähtis taristu, nagu nimigi ütleb, tagab riigile toimimiseks vajalikud tähtsad teenused. Nende häirimise kaudu on võimalik saavutada laiapindne mõju ühiskonnas ning sellest tulenevalt võib kriitiline taristu olla vaenulike tegutsejate sihtmärgiks. Lisaks peame arvestama, et erinevaid rikkeid ja kahjustusi elutähtsas taristus esineb pidevalt, mitte alati kellegi tahtliku tegevuse tagajärjel. Elutähtsate teenuste kaitsmiseks ja vajaduse korral kiireks taastamiseks on oluline, et nende toimepidevus oleks tagatud lepingute, varuosade ja alternatiivsete lahendustega.

Sidekaablite lõhkumisel Eesti andmeside teenusele mõju ei olnud – kasutusele võeti varuühendused ning menetlustoimingute käigus parandati ka mõlemad andmesidekaablid. Balticconnectori gaasitoru töö loodetakse taastada 2024. aasta hiliskevadel.

Lõhutud sidekaablid, mis sündmuskohtadelt asitõendina kaasa võeti. Foto: Kaitsepolitseiamet

SÕJAKURITEOD

Kui Venemaa alustas sõjalist rünnakut Ukraina vastu, alustasid paljud maailma riigid Ukraina territooriumil sõjas toime pandud sõjakuritegude uurimist, et kurjategijad oleks võimalik vastutusele võtta. Alates 3. märtsist 2022 on Kaitsepolitsei amet kogunud kriminaalmenetluses tõendeid Ukrainas toime pandud agressioonikuriteo, inimsusvastaste kuritegude ja sõjakuritegude kohta. Uurimise all on mitu üksteisega tihedalt seotud, kuid siiski erinevat kuritegude gruppi.

Agressioon on ühe riigi poolt rahvusvahelise õigusega vastuolus olev relvajõu kasutamine teise riigi suhtes. Agressioonikuriteo eest vastutavad Vene riigi kõrgema juhtkonna liikmed, kes osalesid Ukraina riigi ründamiseni viinud otsuste tegemises. Kuigi agressioon on n-õ juhtkonna kuritegu, tuleb arvestada, et keelatud on ka välisriigi agressiooniaktiga liituda, selles osaleda või seda toetada. Seega võivad kuriteo toime panna ka teist riiki ründavate relvastatud üksustega liituvad või neid rahastavad isikud.

Kuna Hollandis Haagis tegutseval Rahvusvahelisel Kriminaalkohtul²⁵ puudub pädevus Venemaa juhtkonna poolt Ukrainas toime pandud agressioonikuritegu uurida, on laialdaselt tehtud üleskutseid luua Venemaa juhtkonna vastutusele võtmiseks rahvusvaheline agressioonikuritegude eritribunal. Kuni seda loodud ei ole, on agressioonikuriteo suhtes universaalset jurisdiktsiooni omavatel riikidel, sealhulgas Eestil, kohustus ise koguda tõendeid, mida saaks tulevikus kasutada kurjategijate vastutusele võtmiseks.

17. märtsil 2023 andis Rahvusvaheline Kriminaalkohus (ICC) välja vahistamismääruse Venemaa Föderatsiooni presidendi Vladimir Putini ja laste õiguste voliniku Maria Lvova-Belova suhtes, keda kahtlustatakse Ukraina laste ebaseaduslikus ümberasustamises okupeeritud Ukrainast Venemaale kui sõjakuriteos. See tähendab, et kui need isikud reisivad 123 ICC liikmesriigi territooriumile, peetakse nad kinni ja antakse kohtu alla. Plakat: Propastop

Sõjakuriteod on rahvusvahelise relvakonfliktiõiguse rasked rikkumised. Rahvusvahelise relvakonfliktiõiguse eesmärk on kaitsta sõja ajal võimalikult palju neid, kes ei võta aktiivselt osa relvakonfliktist.

Jättes kõrvale küsimuse, kes on sõjas agressor ja kes oma maad kaitsev pool, on lihtsustatult öeldes relvakonflikti ajal keelatud rünnata isikuid, kes ei võta konfliktist aktiivselt osa, sealhulgas ka alistunud ja võitlusvõimetuks jäänud relvajõudude liikmeid. Sama kehtib ka objektide kohta. Rünnata on lubatud vaid sõjalisel eesmärgil kasutatavaid objekte. Seejuures peab rünnata suutma tõendada, et konkreetse sihtmärgi ründamine oli õigustatud. Ukraina tsiviiltaristu, elurajoonide, haiglate, kultuuriasutuste, elektrijaamade valimatu pommitamine ja tervete asulate hävitamine on sõjakuritegu. Sõjakuritegudeks on ka tsiviilelanike ja sõjavangide ebainimlik kohtlemine, kui see on seostatav relvakonfliktiga.

Seni kogutud tõendid näitavad, et Venemaa okupeeritud aladel toimub süstemaatiline ja massiline tsiviilelanikelt vabaduse võtmine ja nende tapmine, mis annab aluse käsitleda neid kuritegusid inimsusvastase kuriteona. Kurjategijate edukaks kohtu alla andmiseks on uurijate ülesanne lisaks kuritegude tavalistele asjaoludele tuvastada ka nende sündmuste seosed relvakonfliktiga või paigutumine laiemasse riikliku repressiivpoliitika konteksti. Mõne kuriteo puhul on need seosed selged, mõnel teisel juhul aga keerulisemad.

Rünnakute omistamine vaid riigile või relvastatud üksusele jätab mulje nende tegevuse anonüümsusest. Samas on selge, et iga teo taga on inimene – riigijuhid või sõjaväelised ülemad on andnud korraldusi või nõusoleku, mis on võimaldanud konkreetsetel inimestel sõjakuritegusid toime panna. Seejuures vastutavad ülemad oma alluvate toimepandud kuritegude eest ka siis, kui nad ei ole takistanud nende toimepanemist, kuigi see on nende võimuses. Sõjakuritegude uurimine on üks viis, kuidas tuua päevavalgele konkreetsete isikute konkreetset teod.

Pole välistatud, et Eestisse võib sattuda mõni sõjakuritegusid toime pannud isik. Eestis elab arvestatav hulk inimesi, kes on kas ise sattunud kuritegude ohvriks või kellel on selle kohta väärtuslikku teavet. Kõikide nende tõendite kokku kogumine on pikaajaline töö, kuid sellega tuleb tegeleda praegu, et vajalikud tõendid oleksid olemas, kui tekib võimalus kurjategijad vastutusele võtta. Väga oluline on rahvusvaheline koostöö, sest nõnda massiliste kuritegude puhul võivad nii kannatanud, tunnistajad kui ka kahtlustatavad olla laiali üle maailma. On täiesti võimalik, et praegu Eestis kogutud tõendid võivad osutada oluliseks mõne kuriteo tõendamisel aastakümnete pärast mõnes teises riigis. Kaitsepolitsei amet teeb tihedat rahvusvahelist koostööd teiste riikide ja Rahvusvahelise Kriminaalkohtu uurijatega.

²⁵ Rahvusvaheline Kriminaalkohus (*International Criminal Court*) asutati Rooma statuudiga 17. juulil 1998. Kohus alustas tegevust 1. juulil 2002, kui lepe jõustus. Osa riike, kes on küll statuudiga ühinenud, ei ole seda siiski ratifitseerinud. 2024. aasta veebruaris oli statuudiga ühinenud 124 riiki, kuid näiteks Venemaa ja Ameerika Ühendriigid on teavitanud kavatsusest mitte liituda Rooma statuudiga. Ka Ukraina ei ole Rooma statuudiga liitunud, kuid on alates 2014. aastast tunnustanud ICC jurisdiktsiooni oma territooriumil.

Eesti vabatahtliku mälu pilt

2. veebruaril 2023 läks Eesti vabatahtlik meedik Erko Laidinen (35) Ukrainas koos kaaslastega appi haavatud tsiviiltsiviilsetele. Vabatahtlike üht sõidukit oli tabanud rakett, teist sõidukit parkima jäänud Laidinen salvestas juhuslikult oma telefoniga rünnaku hetke. Rünnakus sai surma üks ja raskelt vigastada kolm inimest.

Automehaaniku ja elektrikuga Erko Laidinen alustas vabatahtlikuna Ukrainas üsna sõja alguses. Ta vedas pagulasabi vabatahtlikuna piirile inimesi, seejärel hakkas Ukrainasse välismaiste organisatsioonide humanitaarabi vedama. Ta on näinud nii inimesi, kes jätavad oma kodu ja rändavad päevi, et põgeneda, ning ka inimesi, kes ei lahku, sest lihtsalt pole kuhugi minna. On tavaline, et pommitatud linna üheksakorruselises majas, kus on 120 korterit, elab ikka mõni pere, sest minna pole kuhugi.

Kaader telefonivideost, kus fikseeritud, kuidas Vene pool ründas meedikuid, kes olid parasjagu kannatanut abistamas.
Kuvatõmmis: Erko Laidinen

Ta teadis, kuhu ta läheb. Kaitsepolitseiametile oma tegevusest Ukrainas rääkinud Laidinen sõnas: „Ma teadsin, kui korrumppeerunud riik see on. Need inimesed on vaesuses elanud vene maffia stiilis valitsemise pärast. Röövitakse riiki ja rahvas elab vaesuses ja kannatab. Rahuajal on raske midagi muuta, lipuga keset platsi ei karju. Aga sellises olukorras on võimalus midagi muuta. Selles sõjas pole võitjat, kõik on kaotanud.“

Vaid mõni meeter ja ta isegi poleks ehk seda lugu rääkimas. Igas linnas on vabatahtlikel n-ö oma Katja – vabatahtlik, kes on loonud abivajajatele baasi. On seadnud sisse koha, kus antakse abi, vahetatakse muljeid, aga ka infot vastase tegevuse kohta. Seal tehakse paus ja juuakse koos relvavendadega tass kohvi.

Ühe sellise pausihetke ajal jooksid Katja juurde sõdurid ja teatasid vigastatutest. Laidinen oli Ukrainas vabatahtliku rindemeedikuna ja kohe läks asjade pakkimiseks. Sündmuskohale sõitsid meedikud kolme rindekiirabiks ehitatud sõidukiga. Olgugi et side puudumine teiste autodega tegi murelikuks, jätkati sõitu võrdlemisi lahtisele alale. Sündmuskohale jõudes nägid nad puruks lastud sõidukit ja selle juures lamavat inimest. Meedikud väljusid autost ja jooksid kannatanut abistama. Järgmisel hetkel toimus plahvatus. Kannatanu lähedusse pargitud auto lasti õhku. Esimesele plahvatusele järgnes teine, millega püüti tabada teist meedikute autot. On õnn, et kolmas auto kohe pärast esimest plahvatust sõitu alustas, sest muidu oleks seegi pihta saanud. Seejärel külvati

terve ala miinidega üle. Oma sõiduki teisele poole teed parkinud Laidineni käes oli telefon. Ta plaanis pilti teha, aga salvestas kogemata video. Sõjakuriteo. Plahvatuse ajal lendasid autol küljeaknad puruks ja plahvatuse jõud viis telefoni tagaistmele. See salvestas veel ligi pool tundi pimeduses kogu rünnakut, appi läinud meedikute valuoigeid ja karjumist.

Laidinen põgenes peitu ühte keldrisse, sealt teise. Oli ligi viis tundi kadunud, enne kui tagasitee leidis. Ala oli lahtine ja snaipril oleks jooksva meediku tabamine olnud lihtne. „Üle lahtise ala joosta, see jääb nüüd küll ainult mõnda märulifilmi,“ meenutas ta. Kuna sõpradega Ukrainas oli kokkulepe, et hukkamise korral korjatakse ta tükid kokku, käisid paljud teda otsimas. Inimesed hoiavad seal ühte. „Sellisel ajal on inimesed lähedased ja ehedad,“ ütles Laidinen.

Ta rääkis, et selliseid lugusid juhtub Ukrainas iga päev. Tuhandeid inimesi hukkab nii, et neist ei tea võib-olla keegi. See valu inimeste pärast sunnib teda isegi Eestis olles ikka uurima, kuidas relvavendadel Ukrainas läheb, ning neile abi ja tuge otsima. Hoolimata pingutustest ei näe ta sõjal seda lahendust, mida ehk ootaks. Ta ütleb, et Venemaa peab olema põlvili, et tekiks moment mingikski otsuseks. Ilmselt ei lähe see nii, nagu Ukraina rahvas sooviks, aga venelane peab mõistma, et Ukraina rahvas on vihane. Sama vihane, nagu venelane ise oli sakslaste peale, ja seda ei muuda ka mitu inimpõlve hiljem.

Ajaloo: 75 aastat sõjajärgsetest massiküüditamistest Eestis, Lätis, Leedus ja Moldovas

Pearu Kuusk, ajaloolane

25.–29. märtsil 1949 saatsid NSV Liidu okupatsioonivõimud Eestist välja ja asustasid sunniviisiliselt Siberisse rohkem kui 20 000 tsiviilisikut. Tegu oli osaga operatsioonist „Priboi“ („Murdlane“), mis viidi ühel ja sama ajal läbi Eestis, Lätis ja Leedu NSVs. Kokku võeti kinni ja küüditati Baltimaadest mõne päeva jooksul ligi 95 000 inimest.

2024. aastal möödub märtsiküüditamisest 75 aastat. Ajaloolased said massirepressioonide uurimisega alustada alles NSV Liidu kokkuvarisemise eel ja järel, kui avanes ka võimalus tutvuda vähemalt osaga KGB arhiividokumentidest. Kaitsepolitsei amet alustas märtsiküüditamise uurimiseks kriminaalasja 1995. aasta jaanuaris. Esimese kohtulahendini jõuti selles Kaitsepolitsei ameti ajaloo mahukaimas menetluses 22. jaanuaril 1999, kui Lääne Maakohus mõistis süüdi endise Eesti NSV Riikliku Julgeoleku Ministeeriumi (MGB) Läänemaa osakonna operatiivvoliniku Johannes Klaassepa. Kokku on Eestis kohtutes märtsiküüditamises kui inimsusevastases kuriteos süüdi mõistetud kaheksa inimest.

Märtsiküüditamise uurimise muutsid keeruliseks suur ajaline distants ja NSV Liidu julgeolekuasutuste dokumentide fragmentaarsus. Siiski õnnestus Kaitsepolitsei ameti uurijatel koguda piisavalt tõendeid kuriteo kavandamise, ettevalmistuse, läbiviimise ja käsuaehelate kohta. Suureks abiks oli ajaloolaste paralleelselt kulgenud töö Riikliku Julgeoleku Komitee (KGB) osaliselt Eestisse jäänud arhiivimater-

jalidega. Praeguseks on märtsiküüditamise teemal ilmunud arvukalt uurimusi, teadusartikleid ja mälestusi. Publitseeritud on hulgaliselt allikmaterjale, sh Nõukogude julgeolekuasutuste dokumentatsiooni. Viimaste hulgas tuleb esile tõsta Eesti Mälu Instituudi toimetiste sarjas ilmunud kogumikku „Toimik „Priboi““. Artikleid ja dokumente 1949. aasta märtsiküüditamisest, kus on avaldatud eestikeelne tõlge Eesti NSV MGB täiesti salajasest toimikust „Priboi“, kuhu oli maakondade kaupa koondatud kogu Eesti küüditamisplaanid ja -aruanded.²⁶ Toimik oli Kaitsepolitsei ametis oluline allikas, mille põhjal uuriti seda 1949. aastal toime pandud massilist deporteerimisoperatsiooni.

Temaatilise kirjanduse rohkusest hoolimata on ajaloolased korduvalt tõdenud, et märtsiküüditamise käsitlemine ei ole veel kaugeltki ammendunud ja edasist uurimisainest on veel küllaga. Oluline on märtsiküüditamise paigutamine NSV Liidu sõjajärgsete (1947–1952) massiküüditamiste laiemasse konteksti. Need repressioonid olid määratud tasalülitama vastupanu aastatel 1939–1940 ja taas kord 1944–1945 annekteeritud lääneterritooriumidel. Ühtlasi olid need ohvriterohkeimad küüditamised Ukrainas (1947), Leedus (1948) ning Eestis, Lätis ja Moldovas (1949). Küüditamisoperatsioonide korraldus ja instruksioonid olid oma põhiosas sarnased.

Igale sellisele küüditamisoperatsioonile määrati NSV Liidu julgeolekuministri käskkirjaga üldjuht. Enamasti suunati okupeeritud piirkondadesse operatsioone ellu viima julgeolekutöötajad, kes kuulusid NSV Liidu MGB juhtkonda. Operatsioonide „Zapad“ (Lääne-Ukraina), „Vesna“ (Leedu) ja „Priboi“ üldjuht oli NSV Liidu julgeolekuministri asetäitja Sergei Ogoltsov. Küüditamise ettevalmistust ja läbiviimist korraldati kohaliku julgeolekuministri ja NSV Liidu MGB volinike paarisjuhtimisel.²⁷

²⁶ Toimik „Priboi“. Artikleid ja dokumente 1949. aasta märtsiküüditamisest. Eesti Mälu Instituudi toimetised 2 (2019). Tartu Ülikooli Kirjastus, 2019.

²⁷ NSV Liidu sõjajärgsete küüditamisoperatsioonide kohta vt lähemalt: Meelis Saueauk. Märtsiküüditamine NSV Liidu sõjajärgsete massideporteerimiste kontekstis. Tuna, 2019, lk 80–97.

²⁸ Moldova Vabariigi Riigiarhiiv, f. R-3403, n. 1, s. 1, l. 125–130.

²⁹ Vt: Meelis Saueauk. Märtsiküüditamine, lk 94. Boriss Nazarov, ERAF, f. 1, n. 6, s. 2246, Aleksandr Mihhailov, ERAF, f. 1, n. 6, s. 7381.

Kättesaadav allikmaterjal NSV Liidu sõjajärgsete küüditamisoperatsioonide kohta ei ole kaugeltki ühtlane – kas puuduvad teatud juhtudel näiteks NSV Liidu tasandilt lähtuvad üldised direktiivid või siis hoopis madalama taseme dokumendid – kohalikud aruanded või hoopis küüditatute isiklikud toimikud.

Tänavuses Kaitsepolitsei aastaraamatus on avaldatud tõlge vene keelest eesti keelde kahest Moldova 1949. aasta küüditamisoperatsioonis „Jug“ (eesti keeles „Lõuna“) kasutusel olnud dokumendist. Tegu on täiesti salajaste meelespeadega (vene keeles *pamjatka*) operatiivgrupi juhile ja pealelaadimispunkti komandandile.²⁸ Meelespeade tekstid koos ešeloninimekirja ja deporteerimise kulgu kajastava ettekande näidistega saadeti 30. juunil 1949 laiali kõigile operatsiooni „Jug“ operatiivsektorite ülematele. Operatsioon kestis 6. juuli 1949. aasta hommikust kuni 8. juuli hilisõhtuni. Kokku küüditati Moldovast paari päevaga eriasumisele üle 35 000 inimese.

Eestis säilitatava märtsiküüditamise arhiivmaterjali hulgas operatiivgrupi ja pealelaadimispunkti ülemate tööjuhendeid eraldi säilinud ei ole, kuid nende ametikohtade peamised ülesanded selguvad üleliidulistest direktiivdokumentidest (nt NSV Liidu MGB instruksioon väljasaatmise korra kohta) ja operatsiooni maakondlikest plaanidest. Pole ka teada, kas Eestis selliseid juhendeid operatsiooni toimumise ajal operatiivgruppide ja pealelaadimispunktide ülemad paberkujul üldse kasutasid. Nagu on kirjas Moldaavia NSV MGB operatiivgrupi ülema meelespeas (punkt 15), tuli see täiesti salajane paber koos teiste dokumentidega kohe pärast operatsiooni lõppu tagastada MGB kohaliku linna- või rajooniosakonda. Meelespeadest ja operatsiooni „Jug“ teistest säilinud materjalidest nähtub, et Moldovas korraldatud küüditamise puhul kattus julgeolekutöötajate tegevuskava peaaegu täielikult Eestis vaid mõned kuud varem toimunud „Priboi“ taktikaga. Seega võivad mitmed Moldovas säilinud dokumendid aidata kaasa Eestis toime pandud märtsiküüditamise uurimisele ja täita senini eksisteerinud allikalünki.

Tutvudes Moldovas toimunud operatsiooni „Jug“ materjalidega, selguvad veel mitmed asjaolud, mis lisaks ajalisele lähedusele seovad selle sündmuse Eestis toimunud märtsiküüditamisega. Kišinjovi linna operatiivsektori volinikuks oli Eesti NSV julgeolekuministri asetäitja polkovnik Aleksandr Mihhailov (1909–1977) ja Kišinjovi rajooni volinikuks Eesti NSV MGB Pärnu linnaosakonna ülem polkovnik Boriss Nazarov (1902–1974).²⁹ Seega usaldati operatsiooni „Jug“ juhtimine Moldaavia NSV pealinnas ja selle ümbruses Eesti NSVst kohale komandeeritud kogunud julgeolekutöötajatele, kes olid mõned kuud varem silma paistnud operatsioonis „Priboi“. Eesti NSV julgeolekuministri asetäitjana oli Mihhailov osalenud märtsiküüditamises alates selle ettevalmistamisest, just tema allkirjaga lähetati juba 1949. aasta jaanuaris Moskvasse Eestist küüditamisele kuuluvate inimeste kategooriad ja esialgsed arvandmed. Märtsiküüditamise ajal oli Mihhailov ametis NSV Liidu MGB volinikuna Tartu maakonnas. Nazarov oli tulevalt oma ametikohast juhtinud märtsiküüditamist Pärnu linnas ja maakonnas.

Boriss Nazarov (1902–1974)

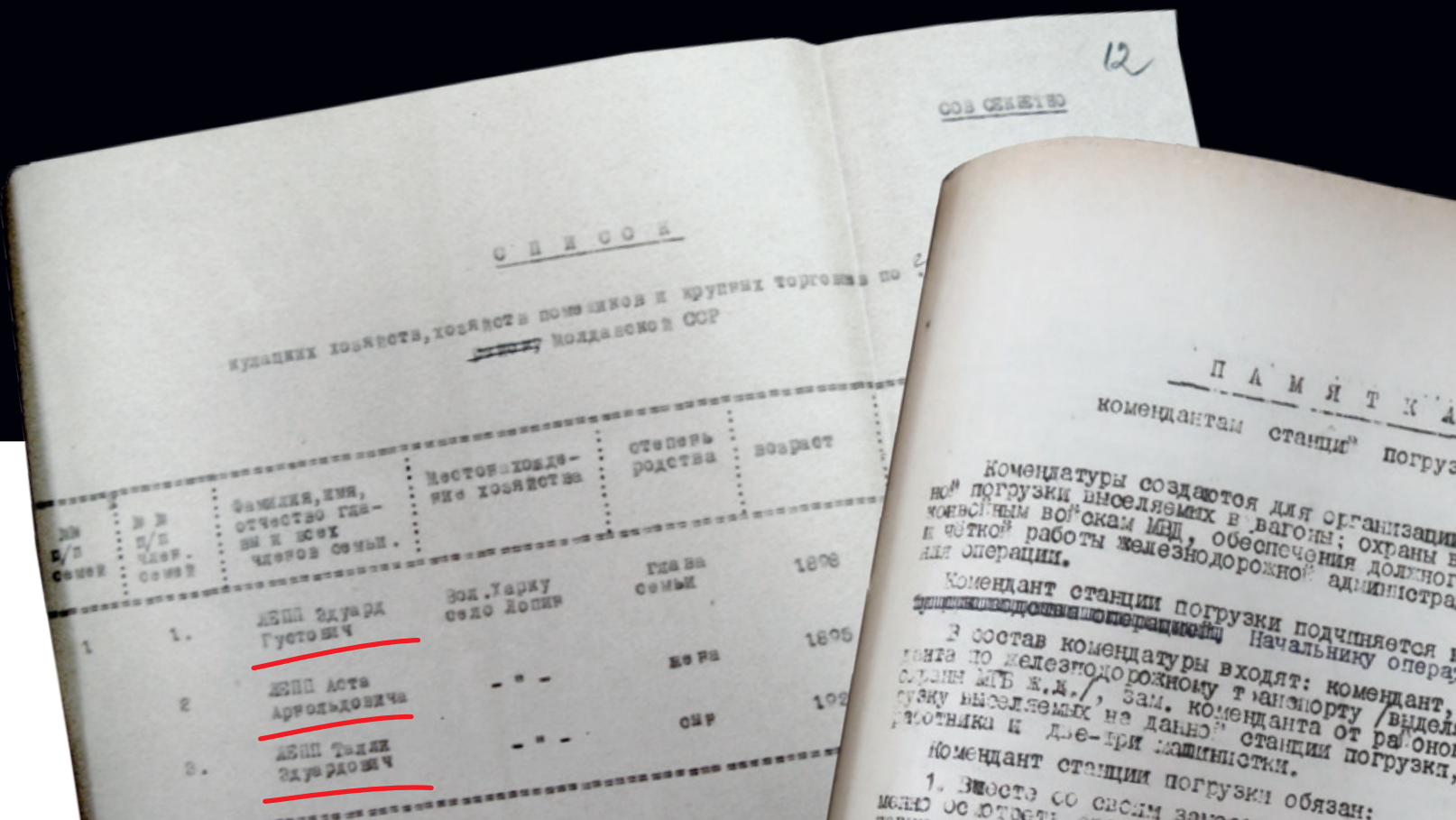

NSV Liidu sõjajärgsed küüditamised olid mastaapsed operatsioonid, mistõttu oli korraldava elavjõu juurdetoomine möödapääsmatu nii ohvitserkonna kui ka sõdurite arvestuses. Operatsiooni „Jug“ läbiviimiseks komandeeriti 1949. aasta suvel Moldovasse üle 4000 MGB ja MVD (siseministeerium) operatiivtöötaja NSV Liidu teistest vabariikidest ja oblastitest. Nii Moldovas kui ka Eestis koordineeris operatsiooni ettevalmistamist ja läbiviimist NSV Liidu MGB volinikuna kindralmajor Ivan Jermolin, kes aastatel 1946–1952 oli ametis Valgevene sõjaväeringkonna MGB vastuluurevalitsuse ülemana. On tõenäoline, et Moldovas sooviti ära kasutada Jermolini värskest Eestis omandatud kogemust ja seetõttu lähetati ta lõunasse koos Eesti NSV MGB juhtivkoosseisu kuuluvate kolleegidega.

Omalaadseteks tunnistusteks 1949. aasta kevadel Eestis „Priboi“ käigus omandatud kogemuste rakendamiseks Moldovas on operatsiooni „Jug“ ettevalmistamise käigus valminud dokumendinäidised, mis olid kohalikele operatiivtöötajatele eeskujuks erinevate nimekirjade, õiendite ja ettekannete koostamisel.

Mitmetel näidisvormidel kohtab eestipäraseid isiku- ja kohanimesid. Näiteks leiab materjalide hulgast, mille täitevkomiteede esimehed esitasid Moldavia NSV MGB rajooniosakondadele, kulaklike majapidamiste, maaomanike ja suurkaupmeeste näidishimekirja, milles on üllatuslikult kolmeliikmeline Harku valla perekond: Eduard Lepp, Asta Lepp ja nende poeg Talli Lepp. 1898. aastal sündinud Eduard Lepp töötas Abja kolhoosis ja tema abikaasa Asta oli kodune. Poeg Talli on dokumendinäidisel vormistatud kui Kišinjovi ülikooli üliõpilane.³⁰ Dokumendinäidistel olevad resolutsioonid kinnitavad, et need saabusid Moldova NSV MGB töötajate töölauale juba 1949. aasta aprillis ehk vahetult pärast märtsiküüditamise lõppu Eestis. Dokumendinäidistes nimetatud perekonda ei ole küüditatud ei Eestis ega Moldovas. Tõenäoliselt on tegu fiktiivsete nimedega, kuid need näitavad, kust ammutati eeskujuga 1949. aasta Moldova deporteerimisoperatsiooni ettevalmistamisel.

Eesti NSV MGBst Moldovasse lähetatud operatiivtöötajad täitsid neile määratud ülesanded. 9. juulil 1949 raporteeris Mihhailov Moldavia NSV julgeoleku-

ministrile Jossif Mordovetsile ja NSV Liidu MGB volinikule Jermolinile, et Kišinjovi linnast on kinni võetud ja küüditatud 473 perekonda, kokku 1443 inimest.³¹ Järgmisel päeval esitas operatsiooni juhtkonnale oma koondettekande Nazarov, raporti kohaselt saadeti Kišinjovi rajoonist igaveseks eriasumisele 1749 perekonda, kokku 5751 inimesest. Ühtlasi teatas Nazarov, et operatsiooni läbiviimise ajal põgenes tema operatiivsektoris 27 küüditamisele määratud isikut, tapeti 5, neist üks vaid 15-aastane tütarlaps.³² 12. juulil 1949 kandsid Mordovets ja Jermolin Moskvasse ette, et järjekordne küüditamisoperatsioon on lõppenud: „Üldiselt kulges väljasaatmisoperatsioon Moldaavia NSV-st täiesti normaalselt, ilma igasuguste märkimisväärsete vahejuhtumite ja ekstsessideta“.³³

Kõigi 1949. aasta massiküüditamiste kokkukuuluvust näitab asjaolu, et „eriülesande eduka täitmise eest“ autasustati operatsioonides osalenuid koos – ühe seadlusega. 24. augustil 1949 andis NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium seadluse „NSV Liidu MGB ja NSV Liidu MVD organite ja vägede kindralite, ohvitseride, seersantide ja reakoosseisu autasustamisest ordenite ja medalitega“. Lisaks operatsioonides „Priboi“ ja „Jug“ osalenutele autasustati ka 1949.

aasta juunis Musta mere rannikult Armeenia dašnakide, kreeklaste ja türklaste küüditamise täideviijaid (operatsioon „Volna“ (eesti keeles „Laine“)). Kokku pälvis inimsusevastastes kuritegudes osalemise eest autasu 3142 inimest. Mihhailovit ja Nazarovit autasustati Isamaasõja ordeni 1. järguga.

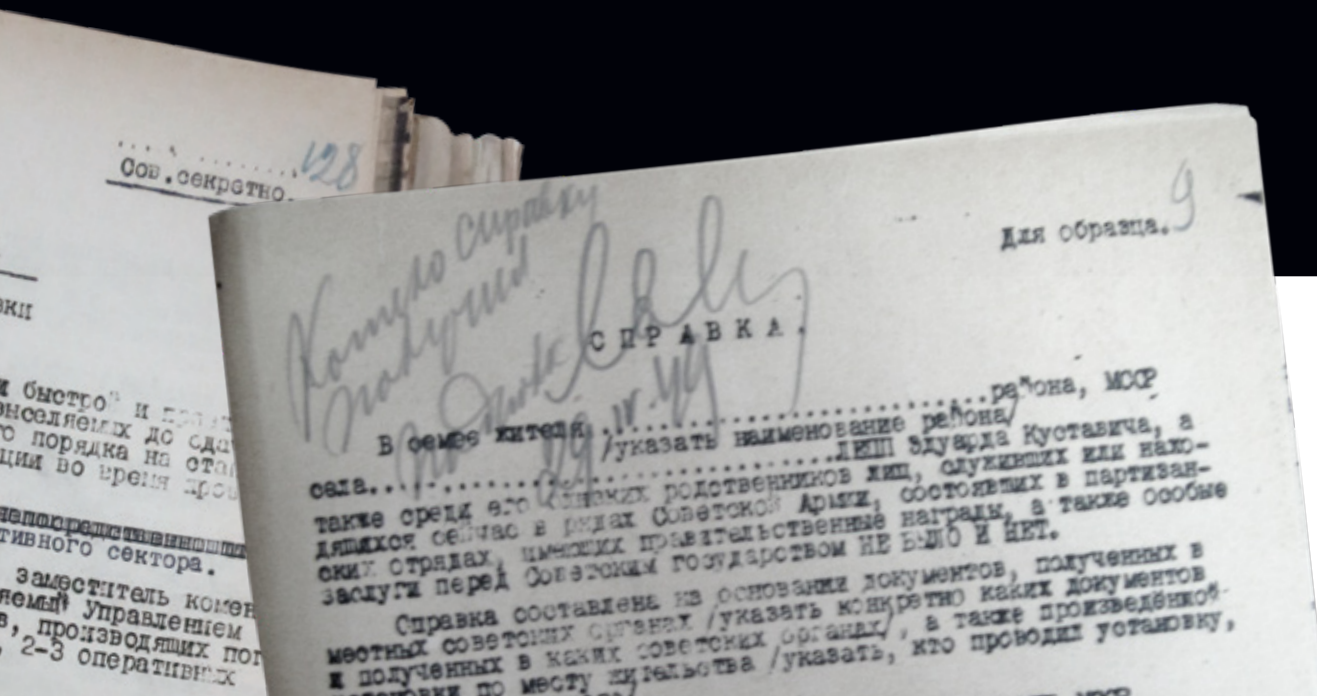
Autasustamine Moldova ja Musta mere ranniku operatsioonides osalemise eest tühistati NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 3. veebruari 1963. aasta seadlusega. Isegi KGB ametlikus ajalooõpikus nimetati neid küüditamisi hiljem veaks: „Kõige tõsisemateks puudusteks olid sotsialistliku seadusandluse normide rikkumised, sh natsionalistide sugulaste asumisele saatmine“. Operatsiooni „Priboi“ ja Baltimaade puhul jäeti autasustamine aga endiselt kehtima. Ainuüksi Isamaasõja ordenite jagamine peamiselt naiste ja laste küüditamise eest neli aastat pärast sõja lõppu kinnitab veel kord, et Venemaa võimud on Balti riikide okupeerimist ja annekteerimist alati käsitlenud oma sõjalise võidu ja vallutusena. Neid seisukohti ei ole NSV Liidu õigusjärglane Venemaa Föderatsioon ümber hinnanud tänapäevani.

³⁰ Moldova Vabariigi Riigiarhiiv, f. R-3397, n. 4, s. 1, l. 9–11.

³¹ Moldova Vabariigi Riigiarhiiv, f. R-3403, n. 1, s. 1, l. 201–206.

³² Moldova Vabariigi Riigiarhiiv, f. R-3403, n. 1, s. 1, l. 221–225.

³³ Moldova Vabariigi Riigiarhiiv, f. R-3403, n. 1, s. 1, l. 237–242.

**СОВЕРШЕННО
СЕКРЕТНО**

Meelespea operatiivgrupi ülemale, täiesti salajane

Operatiivgrupi ülem, teostades erikontingendi perede väljasaatmist, on kohustatud tegema järgmist:

1. Saama MGB linna/rajooniosakonna ülemalt väljakirjutuse nimekirjast perede kohta, keda ta peab kinni võtma. Väljakirjutuses peavad olema ära toodud kõigi väljasaatmisele kuuluvate perekonnaliikmete tuvastusandmed ja elukoha täpne aadress.
2. Tutvuma enne operatsiooni algust hoolikalt rajooni kaardi-skeemi või linnaplaani abil asukohaga /linnas – tänavad, majad/, kus elavad väljasaatmisele kuuluvad pered, tundma õppima liikumismarsruuti operatiivgrupi koondumiskohast sinna asukohta ja sealt – pealelaadimisjaama.
3. Käsu saamisel peab operatiivgrupi ülem koos oma grupiga õigel ajal kohale saabuma, välja selgitama perekonnapea perekonnanime ja teised andmed, ja kui need vastavad väljakirjutusele, alustama operatsiooniga.
4. Enne operatsiooni algust teatab operatiivgrupi ülem, et see perekond kuulub Moldaavia piiridest väljasaatmisele Nõukogude Liidu kaugematesse rajoonidesse /teate tekst, eraldi kulakutele, kaubitsejatele ja endistele maaomanikele ning eraldi – teistele kategooriatele, lisatakse/. Kui pereliikmed ei räägi vene keelt, tehakse teadaanne moldaavia keeles.
5. Pärast hoiatamist, et vastuhaku või väljasaatmisest hoidumise katse eest võetakse vastutusele, teha ettepanek asjad kokku panna. Jälgida, et väljasaadetavad võtaksid endaga kaasa ämbrid, kui on, siis ka saed ja kirved.
6. Mahajääva vallas- ja kinnisvara, samuti väljasaadetavate kariloomad, kirjutavad üles väljasaatmisele kaasatud kohalike võimuorganite esindajad, kes tagavad selle vara säilimise.
7. Väljasaadetavate kokkukogumise ajal täidetakse ühes eksemplaris perekonnapea küsitlusleht koos § 16 üksikasjalise loeteluga tuvastatud andmetest iga pereliikme ja lähedaste sugulaste kohta. Väljasaadetava perekonna liikmetelt saadud andmed tuleb üle kontrollida väljasaadetavate käes olevate dokumentide abil. Kohustuslik on küsitleda perekonna iga täiskasvanud liiget alates 15. eluaastast tema tuvastusandmete asjus ja võtta tema isiklik allkiri küsitluslehele. Samal ajal täidetakse iga perekonna kohta kahes eksemplaris kindlaksmääratud vormil õiend-kviitung. Küsitlusleht ja õiend-kviitungid täidetakse tindiga. Allkirjad nendel dokumentidel peavad olema loetavad. Kui välja saadetakse üksikisik, st perekonnaliige, kes on kindlaks tehtud teises rajoonis, täidetakse ka tema kohta küsitlusleht ja õiend, kuid nendele dokumentidele tehakse märged „üksikisik“ ja õiendisse kantakse ta mitte perekonnapea, vaid perekonnaliikmena.
8. Juhtumil, kui operatsiooni hetkel keegi väljasaatmisele kuuluvatest perekonnaliikmetest puudub, selgitab operatiivgrupi ülem välja puuduja asukoha /põllul, naabrite juures jne/, võtab kasutusele meetmed tema kinnivõtmiseks ja pealelaadimispunkti saatmiseks. Kui väljasaadetavate nimekirja kantud perekonnapea või perekonnaliige operatsiooni hetkel põgenes, varjus, suri, on raskesti haige vms, teeb operatiivgrupi ülem selle kohta vastava märkme küsitluslehele ja õiendisse.

Juhtumitel, mil operatsiooni käigus leitakse väljasaadetavas perekonnas täiendavad isikud, kes ei ole kantud väljasaatmisnimekirja /isa, ema, poeg, vend, tütar, õde jt/, kontrollib operatiivgrupi ülem hoolikalt neid isikuid ja kui nad tõepoolest kuuluvad sellesse perekonda ja on nendega majanduslikult lahutamatu seotud, lisab nad väljasaadetava perekonna koosseisu ja kannab nad küsitluslehele ja õiendisse.

Kõikidest arvulistest muudatustest väljasaadetava perekonna koosseisus, samuti täpsustustest väljasaadetavate tuvastusandmetes /perekonnanimi, eesnimi, isanimi, sünniaasta jne/ kannab operatiivgrupi ülem vabas vormis üksikasjalise raportiga ette eraldi iga perekonna kohta MGB linna/rajooniosakonna ülemale.

9. Kui väljasaadetavas perekonnas, välja arvatud perekonnad, kelle kohta on operatiivlehel instantsidega kooskõlastuse viide, leitakse isikud, kes Suure Isamaasõja ajal on relv käes Nõukogude armee ja partisanirühmade ridades aktiivselt osalenud kodumaa kaitsel, kes on olnud Nõukogude armee teenistuses või keda on autasustatud Lenini, Punalipu, Tööpunalipu, Punatähe, Austuse märgi, Isamaasõja, Suvorovi, Nahhimovi, Aleksander Nevski, Kutuzovi, Bogdan Hmelniiski ordeniga, medaliga Vapruse eest, Lahinguteenete eest, Töövapruse eest, Eeskujuliku töö eest, kellel on riigi ees erilisi teeneid /teenelised tegelased, laureaadid, Ülemnõukogude saadikud, krai- ja oblastinõukogude saadikud/, ja kui perekonnas puuduvad töövõimelised isikud, – teavitada kohe linna/rajooniosakonna ülemat ja oodata tema korraldusi, peatamata teiste perekondade väljasaatmist.
10. Väljasaadetavate kokkukogumispunkti vedamiseks, seal, kus see on vajalik, kasutatakse autode puudumisel elanikkonna loomveokeid.
11. Mitte lubada kõrvaliste isikute kogunemist väljasaadetavate kodude juures.
Relvastatud vastupanu või vahejuhtumite korral võtta kasutusele meetmed nende likvideerimiseks.
12. Väljasaadetavad perekonnad antakse pealelaadimisjaama komandandile üle raportiga, millel on märke ülesande täitmise kohta.
Jaama komandandile antakse koos perekonnaga dokumentatsioon /õiend-kviitungid, küsitluslehed ja raportid muutustest perekonna koosseisus või tuvastusandmetes/. Aktid ja läbiotsimise protokollid koos võimalike äravõetud nõukogudevastaste dokumentide, relvade jms anda linna/rajooniosakonda.
Pärast kinnivõetud perekondade üleandmist pealelaadimisjaama komandandile suundub operatiivgrupi ülem oma rajooni komandandi asetäitja loal linna/rajooniosakonda.
13. Operatiivgruppide ülemad kannavad operatsiooni käigust ette MGB vastavate linna/rajooniosakondade ülematele kõigi nende käsutuses olevate vahenditega – telefoni teel, sidemeeste abil jne – sidemeetodid igale operatiivgrupile määravad kohapeal MGB linna/rajooniosakonnad.
14. Kõigist relvastatud vastuhaku juhtumitest väljasaatmise ajal, banditismiilmingutest, nõukogudevastastest väljaastumistest ja teistest tähtsatest vahejuhtumitest operatsiooni käigus ning kasutusele võetud meetmetest on operatiivgrupi ülem kohustatud kohe ette kandma MGB linna/rajooniosakonda.
15. Operatsiooni lõppedes kannab operatiivgrupi ülem tehtud tööst raportiga ette linna/rajooniosakonna ülemale ja tagastab raporti kinnivõetud perede üleandmise kohta, nimekirja-ülesande erikontingendi kinnivõtmise kohta, meelespea, väljasaatmise teadaannete tekstid, läbiotsimisprotokollid jne.

(Tõlge vene keelest, originaal asub Moldova Vabariigi Riigiarhiivis, fond R-3403, nimistu 1, säilik 1, l. 125–127.)

СОВЕРШЕННО
СЕКРЕТНО

Täiesti salajane

Meelespea pealelaadimisjaamade komandantidele

Komandantuurid luuakse, et organiseerida väljasaadetavate kiire ja õige pealelaadimine: väljasaadetavate valveks kuni MVD³⁴ konvoivägedele üleandmise ning tagatakse jaamas vajalik kord ja raudtee administratsiooni täpne töö operatsiooni läbiviimise ajal.

Pealelaadimisjaama komandant allub operatiivsektori ülemale.

Komandantuuri koosseisu kuuluvad: komandant, komandandi asetäitja raudteetranspordi alal /eraldatud MGB Raudteevalitsuse poolt/, komandandi asetäitja rajoonidest, kes teostab väljasaadetavate pealelaadimise konkreetsetes pealelaadimisjaamas, 2–3 operatiivtöötajat ja 2–3 masinakirjutajat.

Pealelaadimisjaama komandant on kohustatud tegema järgmist:

1. Vaatama koos oma asetäitjaga transpordi alal õigel ajal üle pealelaadimisjaama, et määrata kindlaks vagunite laadimispunkti asukoht, võttes arvesse ligipääsuteid ja autode võimalusi vagunite juurde sõita.
2. Vaatama üle pealelaadimisjaama territooriumi, et määrata kindlaks komandantuuri paiknemine ja vahipostide asukohad väljasaadetavate vagunitesse laadimise ajal.

Valvet tehakse ja tugevdatakse erikontingendi pealelaadimisjaama saabudes vabaneva operatiivkoosseisu ja vägede arvelt.

3. Enne operatsiooni toimumist peab komandant saama MGBst andmed, kui palju peresid kategooriate järgi ja millistest rajoonidest kuulub väljasaatmisele ning kui palju eraldatakse jaama vaguneid, kuhu väljasaadetavad peale laadida.

Enne pealelaadimist peab jaama komandant instrueerima põhjalikult kõiki komandantuuri töötajaid ja selgitama igale neist nende kohustusi.

4. Perede jaama saabudes kontrollivad komandant ja tema asetäitjad küsitluste ja dokumentide abil küsitluslehtede ja õiendite täitmise õigsust ning selgitavad välja, kas väljasaadetavate perekondade hulgas on isikuid, kes Suure Isamaasõja ajal on relv käes Nõukogude armee ja partisanirühmade ridades aktiivselt osalenud kodumaa kaitsel, kes on olnud Nõukogude armee teenistuses või keda on autasustatud Lenini, Punalipu, Tööpunalipu, Punatähe, Austuse märgi, Isamaasõja, Suvorovi, Kutuzovi, Nahhimovi, Ušakovi, Aleksander Nevski, Bogdan Hmelnitski ordeniga, medaliga Vapruse eest, Lahinguteenete eest, Töövapruse eest, Eeskujuliku töö eest, kellel on riigi ees erilisi teeneid /teenelised tegelased, laureaadid, Ülemnõukogude saadikud, krai- ja oblastinõukogude saadikud/.

Kui selgitatakse välja sellised perekonnad, välja arvatud perekonnad, kelle kohta on operatiivlehel märke väljasaatmise kooskõlastamise kohta Keskkomitees, samuti väljasaadetavas perekonnas töövõimeliste isikute puudumisel, tuleb pealelaadimine peatada ja küsida juhtkonnalt korraldusi.

Valesti täidetud küsitluslehed ja õiend-kviitungid kirjutab perekonna toonud operatiivgrupi ülem ümber.

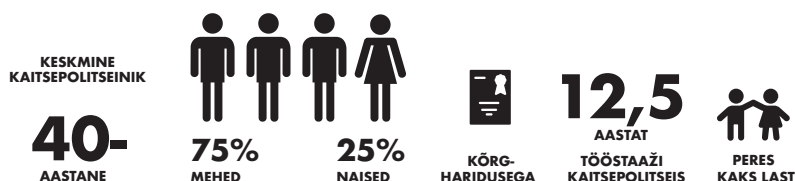
5. Komandant ja tema asetäitja võtavad väljasaadetavatelt vastu suulisi ja kirjalikke avaldusi, kontrollivad neid viivitamatult ning kannavad ette juhtkonnale, et saada korraldusi.

³⁴ MVD – lühend siseministeeriumi venekeelsest nimetusest Министерство внутренних дел.

-
6. Pealelaadimisjaama komandant /või tema asetäitja/ märgivad iga kohaletoodud perekonna vastuvõtmise operatiivgruppide ülemate raportitesse, mis antakse operatsiooni lõppemise järel vastavatesse MGB linna/rajooniosakondadesse kui ettekanne ülesande täitmise kohta.
Perekonna vastuvõtmisel võtab komandant operatiivgrupi ülemalt mõlemad õiend-kviitungi eksemplarid, küsitluslehed ja raportid väljaselgitatud muutuste kohta perekonna koosseisus või tuvastusandmetes.
Erikontingendi vastuvõtmise kohta operatiivgruppidele teeb pealelaadimisjaama komandant märkmed tema käes olevatesse kinnivõtmisele kuuluvate perede ja üksikisikute rajooninimekirjadesse. Pealelaadimisjaama komandant saab need nimekirjad vastavalt MGB rajooniosakondadelt enne operatsiooni algust.
 7. Pärast väljasaadetavate isikute ja nende kohta täidetud dokumentide kontrollimist annab komandant või tema asetäitja väljasaadetava perekonna üle konvoivägede ešeloni ülemale vagunitesse laadimiseks.
Ešeloni ülem teeb märke perekonna vastuvõtmise kohta õiendi mõlemale eksemplarile, ühe eksemplari jätab endale, teise tagastab operatiivtöötajale, kes perekonna ešeloni üle andis. Kviitungil peab kindlasti olema kirjas jaam, krai, oblast, kuhu perekond etapeeritakse. Allkirjad, ametikohad ja ešeloni ülema nimi, kes perekonna vastu võttis, ja operatiivtöötaja andmed, kes selle üle andis, peavad olema kviitungil kirjutatud täpselt ja loetavalt.
 8. Vagunite täitumisel erikontingendiga koostatakse vagunite-ešeloni nimekiri /vorm lisatakse/, mis trükitakse kolmes eksemplaris ja mille allkirjastavad komandant ja ešeloni ülem. Selle nimekirja esimese ja teise eksemplari annab pealelaadimisjaama komandant Moldavia MGBsse, kolmanda aga ešeloni ülemale.
 9. Pealelaadimispunkti toodud üksikisikud, st perekonnaliikmed, kes saadetakse välja teistest rajoonidest, antakse komandantuuri üle sarnaselt perekondadega, st koos küsitluslehtede ja õiend-kviitungitega, kuid nendes dokumentides peab olema märge „üksikisik“ ja õiendisse pannakse nad kirja mitte perekonnapeadena, vaid perekonnaliikmetena.
Kõik üksikisikud laaditakse eraldi vagunisse ja kantakse vagunite-ešeloni nimekirja pärast perekondi, rubriigis „üksikisikud“.
 10. Pealelaadimispunkti toodud perekondade kiire ja katkematu vastuvõtu eesmärgil korraldab komandant vastuvõtu üheaegselt 4–5 vagunisse /rajooni alusel/ ja organiseerib vastavalt sellele ešeloni juurde saabuvate autode juurdepääsu.
 11. Kui jaamas ei toimu terve ešeloni, vaid vagunite grupi laadimine, korraldab komandant väljasaadetavate laadimise vagunitesse, organiseerib valve ja saatmise koos kõigi dokumentidega ešeloni formeerimise jaamani, kus korraldab nende üleandmise MVD konvoivägede ülemale.
 12. Mingisuguste vahejuhtumite või takistuste ilmnemisel pealelaadimisjaamas või selle ümbruses võtab komandant kasutusele meetmed nende kõrvaldamiseks ja kannab neist viivitamatult ette juhtkonnale.
 13. Pealelaadimise käigust ja arvandmetest kannab komandant juhtkonnale ette iga kahe tunni tagant rajoonide kaupa kindlaksmääratud vormis.
 14. Korralduse saamisel töö lõpetamise kohta esitab komandant juhtkonnale kogu dokumentatsiooni koos raportiga tehtud töö tulemustest.

(Tõlge vene keelest, originaal asub Moldova Vabariigi Riigiarhiivis, fond R-3403, nimistu 1, säilik 1, l. 128–130.)

TÖÖ KAITSEPOLITSEIAMETIS

Julged oma teadmisi julgeoleku jaoks tööle panna?
Meil on Sulle huvitavat tööd pakkuda.

Milline inimene võiks Kaitsepolitseiametis töötada?

Kõige olulisem on soov kaitsta oma rahvast ja anda panus Eesti julgeoleku tagamisse. Töö Kaitsepolitseiametis nõuab arukust, nutikust, ausust, julgust ja suhtlemisoskust ning pingetaluvust. Lisaks pead olema heas füüsilises vormis.

Tööle ei saa võtta varem kriminaalkorras karistatud, kõrge julgeolekuriskiga inimesi ega neid, kel ei õnnestu läbida julgeolekukontrolli.

Millistes töövaldkondades saab tööd teha?

- Vastuluure
- Äärmusluse ennetamine ja tõkestamine
- Põhiseadusliku korra kaitse
- Majandusjulgeolek
- Terrorismi ennetamine ja tõkestamine
- Korruptsiooni ennetamine ja tõkestamine
- Aegumatute rahvusvaheliste kuritegude uurimine
- Riigisaladuse kaitse

kandideeri@kapo.ee

Koostanud:

Marta Tuul

Toimetanud:

Jane Lepasaar, Urve Pirso ja Toomas Mattson

Disain:

Ain Kaldra, Andre Poolma (Iconprint)

Fotod ja illustratsioonid:

Renee Altrov; Mana Kaasik, Tartu2024; Kaitsepolitseiameti arhiiv; Politsei- ja Piirivalveamet; Soome politsei; Martin Ahven, Õhtuleht; Anadolu Images; Facebook; Youtube; Telegram; Shutterstock; Vallo Kruuser, Eesti Ekspress; Propastop; Erko Laidinen; Moldova Vabariigi Riigiarhiiv.

Küljendus, trükk:

Iconprint OÜ

(trükis)

ISSN 2228-1789

(võrguväljaanne)

ISSN 2228-1797